Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ,
БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Майай 1921 оной ... 21-һээ гарана. | № 210 (18533) | 1990 оной сентябриин 12, среда | Сэн 3 мүн.

СААШАДАА УДААРХЫН АРГАГҮЙ

СССР-эй Верховно Соведэй сесси нээгдэбэ

...гөөр, түни түбшөөрөө ...ссоно, Совет парламе... ...ринин шанарые дээшэлүүл... ...шангадхаха үреа сентяб... ...СССР-эй Верховно Сове... ...рин сессинин түрүүшын үдэр ...о солостоо. Палатануудай ...ндаан сессинин зүблэхэ ...ридүүлгэдэ, хүдэлмэриин ...тодорхойолгодо зорюу... ...йна.

...далнуудаар элидхэл хэһэн ...рховно Соведэй Түрүүлэг... ...ынов ниитын ондо ондоо ...ые парламент соо т... ...ыхиннууд, бүлэгүүдэй хоо... ...ой ойлголсохо, харилсаха ...ой зүйлэлгэ нэгэн ...но. Хэрэлдэжэ бэшэ, ха... ...ылдажа, үнэн зүбыле оло... ...ыг тэрэ онсо тэмдэглээ.

Хэр ехээр хоорондоо илгаатай байһаная хэмжүүрлэхээ болижо, бидэниие нэгэдүүлдэг юумээ олоёл. Совет парламентые толгойлогшын һанамжалһанай ёһоор, бултаниие нэгэдүүлхэ зүйл гэбэл, ороннае дорой-тонги байдалһаа гаргаха, социальна шахардуу байдалые һуларуулха, үндэһэ яһатануудай хоорондохи хёмороое усадхаха хэрэг болоно. СССР-эй Верховно Совет хадаа социально-экономическа орёо байдалые тогтуурритай болгожо, үндэһэн шухала реформонуудые эмхидхэжэ, Совет гүрэн түрые, хуули ёные бэхижүүлжэ шадаха политическэ тодорхой хүсэл зориггой байха ёһотой гэжэ һунгэшад найдана. Ондо ондоогоор һанамжалдагшье һаа, зүришэлдэнгүйгөөр, урдамнай байгаа амар бэшэ асуудалнуудые шиидхэжэ, арадай хуби заяан тухай нэн түрүүн һаналаа табижа байгаа һаа, энэмнайл СССР-эй Верховно Соведэй хуваан бодолой, политическэ хүсэ шадалые гүйсэд харуулха бшуу.

Һүүлэй үедэ СССР-эй Арадай депутадуудай съездын, СССР-эй Верховно Соведэй хүдэлмэриие хуряамжалан татаха гү, али бүришье тэдэниие тарааха гэһэн дурадхал ямаршье үндэһэ һүүригүй гэжэ Совет парламентын ударидагша мэдүүлээ. Арадуудай хуби заяанай шиидхэгдэжэ байһан, обществын хүгжэлтын шэнэ хараа шэглэлэй тон хүшэр хүндөөр, зүришэлдеотэйгөөр бэелүүлэгдэжэ байһан шахардуу шаңга үедэ ороной парламентые хүтэлхэ аргагүй болгохо гэшэ шэнэдхэлгын хэрэгые зүндэнь табиһан, гүрэнэй дээдэ засагые бэелүүлхэ гэжэ арад зоной шэлэн тодорхойлтухай нэн түрүүн һаналаа табижа байгаа һаа, энэмнайл СССР-эй Верховно Соведэй хуваан бодолой, политическэ хүсэ шадалые гүйсэд харуулха бшуу.

Һүүлэй үедэ СССР-эй Арадай депутадуудай съездын, СССР-эй Верховно Соведэй хүдэлмэриие хуряамжалан татаха гү, али бүришье тэдэниие тарааха гэһэн дурадхал ямаршье үндэһэ һүүригүй гэжэ Совет парламентын ударидагша мэдүүлээ. Арадуудай хуби заяанай шиидхэгдэжэ байһан, обществын хүгжэлтын шэнэ хараа шэглэлэй тон хүшэр хүндөөр, зүришэлдеотэйгөөр бэелүүлэгдэжэ байһан шахардуу шаңга үедэ ороной парламентые хүтэлхэ аргагүй болгохо гэшэ шэнэдхэлгын хэрэгые зүндэнь табиһан, гүрэнэй дээдэ засагые бэелүүлхэ гэжэ арад зоной шэлэн тодорхойлжо, найдаһан хүнүүдые хубилган шэнэдхэлгэнээ холодуулһан хэрэг болоно гэжэ тэрэ онсолон заагаа.

А. И. Лукьянов зүблэхэ зүйлэй проектые дэлгэрэнгыгээр тайлбарилхадаа, совет экономикын дэлгүүртэ шэлжэн оролгые хуули ёһоной талаар хангалга гол зорилгонь болоно гэжэ онсо тэмдэглээ. Тус сессиин үзэмжэдэ табигдаһан түрүүшын бүлэг асуудалнууд гэбэл, дэлгүүрэй экономикодо оролгын талаар хэмжэнүүд болон тэрээнтэй холбоотой хуулиин проектнүүд болоно. Тэрэ тоодо Инвестиционно ажал ябуулга тухай, Хүн зоной хүдэлмэритэй байлга тухай, Инвалидуудай социальна хамгаалалта тухай, Үнэ сэнгүүдые тодорхойлого тухай, Банкнууд тухай, Валютна гуримшуулга, тамуужанай тариф тухай болон бусад хуулинууд болоно.

Хоёрдохи уншалгаар Эрхэтэдэй ниитын нэгэдэлнүүд тухай, һэшхэл бодолой эрхэ сүлөө болон шажан мүргэлэй эмхи зургаануud тухай, Амаралтанууд тухай, Совет милици тухай, СССР-һээ гаража ошохо болон СССР-тэ ерэхэ гурим тухай хуулинуудые хаража үзөөд, баталха гэжэ хараалагдана.

Союзна шэнэ договорые бэлэдхэхэ хүдэлмэри сесси дээрэ горитой һуури эзэлхэ. Декабриин эсэстэ сессиин хүдэлмэреэ дүүргэтэр Верховно Соведэй гэшүүд дүн хамта 30 гаран хуулиин проектнүүдые хаража үзэхэ ёһотой.

Зүблэхэ зүйлые тодорхойлголтой холбоотой дурадхагнуудые зүбшэн хэлсэлгэ заседани дээрэ дэлгэрээ.

(ТАСС).

СССР-эй ПРЕЗИДЕНТЫН ХАНДАЛГА

СССР-эй Президент М. С. Горбачев «Хуули ёһо болон гуримтай байлгые бэхижүүлгэ тухай» телеграмматайгаар союзна болон автономито республикануудай Президентнүүдтэ, Верховно Соведүүдэй Түрүүлэгшэнэртэ, арадай депутадуудай областной, хизаарай, окружной Соведүүдэй түрүүлэгшэнэртэ, арадай депутадуудай гүйсэдкомой түрүүлэгшэнэртэ хандаа.

Общество соо боложо байһан шанарай талаар хубилалтанууд шиидхэхы шатадаа хүрэнхэй гэжэ тэрээн соо хэлэгдэнэ. Энэ хубилган шэнэдхэлгэ экономическа, политическэ, болон социальна һалбаринуудта боложо, хүн зоной социальна бүхы бүлэгүүдэй үндэһэн аша туһанууудые дайраа. Энэ үйлэ ябадал хүшэрөөр, зүришэлдеотэйгөөр үнгэрнэ, зарим хүсэнүүд тэрээндэ эсэргүүсэнэ, бодото аюул тохёолдоно.

Революционно үнэзгы хубилалтануудай болоходо, иимэ юумэн зааталгүй болсодог гэзшэ. Тиин энэ ушарта удаа дараалан, яаран, тэбдэнгүйгөөр, политическэ хараа шэглэлээ бэелүүлхэ хэрэгтэй. Бүхы шатануудта засаг захиргаан өөрынгөө эрхэ түлөөлэлгэнүүдые, хуулиин хүсые гүйсэд хэрэглэжэ, эрид шууд хэмжээ ябуулганууdые дабахэ уялгатай.

Тон лэ энэ талаар түбэй, республиканска, нютагай бүхы органуудай ажал ябуулгада һуладалгэ, горитой дутуу дунданууд ушаруулагдаа гэжэ М. С. Горбачев онсо тэмдэглэнэ.

Эдэ бүгэдэ орон дотор түгшүүрилтэй байдал тогтоожо, хүн зоной һанаа зобооно, эхи захагүй, хайша хэрэг, харюусалгагүй ябадал ушаруулна. Хуулинуудта, гүрэнэй журамда хүнгэн һэбхеэр хандажа болохогүй.

Иимэ ушар баримтануудые мүнөө зайсуулаагүй һаа, энэ манай хүдэлмэриие улам орёо шахардуу болгожо, хубилган шэнэдхэлгые зогсоожо, хубилган шэнэдхэлгэдэ эсэргүү хүсэнүүдэй эдэбхитэйгээр үйлэ ябадалнуудта оролсоходо, добтолходо зохид эрхэ байдал тогтоохо бшуу.

Иимэ байдалые саашань тэсэжэ болохогүй гэжэ Президент мэдүүлээд, гурбан асуудалнуудта анхаралаа хандуулна.

Нэгэдэхеэр, общество дотор хуули ёные хэрэгсээхэгүй ябадалые эрид зайсуулха хэрэгтэй. Энэ ушар хуули гаргадаг, гүйсэдхэдэг болон сүүдэй засагай бүхы байгууламжые һандаргажа магад. Хуули ёһото гүрэн байгуулхадаа, бидэ хуули ёһоной талаар олон зүйлнүүдые хубилгаха ушартайбди, хубилгахашьебди. Гэбэшье Конституциин дүримүүдые, хүсэндөө байһан хуулинуудые ямаршье ушарта эрхэ бэшэ заатагүй дүүргэхэ хэрэгтэй.

Хоёрдохёор, хуули буса ябадал экономическа һалбарида илангаяа аюултай. Ажахын талаар бүри үнинэй тогтоһон харилсаа холбоонууд бууру һүрэнэ, хэлсээтэ уялганууд хайша хэрэгээр дүүргэгдэнэ, экономикодо эзэн буса ябадал заншалта болонхой.

Хуули буса иимэ ябадалнуудай хэмжээн тон ехэ, мүн саашадаашье нэмэжэ үргэлжэлнэ. Хуули эбдэхэ ябадалнууд олон ушарта хэнэгдэнгүй үлэнэ. Иимэ байдал дэлгүүртэ оролгын шатада һаад бэрхэшээлнүүдые улам һүжөрөөнэ гэжэ Президент мэдүүлнэ.

Экономическа һалбариин түлөө харюусадаг бүхы шатын хүдэлмэрилэгшэд даалгагдаһан уялганууdай дүүргэлтын түлөө гүйсэд харюусаха ёһотой гэжэ онсо тэмдэглэнэ.

Гурбадахяар, гэмтэ ябадалнууд обществодо горитой аюул тохёолдуулаад байна. Гэмтэ ябуулганууdай дээшэлһэн ушар обществын һэшхэл бодолой-политическэ байдалда тон хангалтагүй нүлөө үзүүлжэ, гүрэн түрын хүнүүдэй хуулита эрхэнүүдые, аюулгүйе хангаха талаар этигэлгүй болгоно. Эмхидхэмэл гэмтэ ябуулганууd ороной зарим нютагуудта тон шахардуу шаңга байдал тохёолдуулаа.

Түгшүүрилтэй иимэ эрхэ байдалда эбтэй эетэй, эрид шууд хэмжэнүүдые абаха хэрэгтэй гэжэ Президент тоолоно. Тон түрүүн хуули эбдэлгэтэй эбсэдэг, обществодо эсэргүү хүсэнүүдэй добтолгодо сухарилта хэжэ, хуули сахидаг зургаануудта өөрынгөө үүргэнүүдые дүүргэлтэдэнь һазд бэрхэшээл тадаг засагай зургаануудай хараа шэглэлынь үндэһөөрөө хубилгагдаха ёһотой. Гэхэ зуура хуули сахидаг олохон зургаануud өөрынгөө сэхэ уялганууdые муугаар дүүргэнэ, гэмтэ ябадалнуудта эсэргүүсэжэ шаданүй диилдэшэнэ.

Общество доторшье энэ талаар тогтоһон һанал бодолнуудые хубилгаха хэрэгтэй. Жэшээнь, нэгэ талаһаа, гэмтэ ябуулгануудай нэмэһэн ушараар зэбүүсэжэ байһанаа мэдүүлдэг, харин нүгөө талаһаа, гэмтэ ябуулгатай тэмсэлһээ олониитэ бэеэ зайлуулна, али зарим ушэрта бүришье иимэ ябадалнуудые бүри өөгшөөнэ, буулта хэнэ.

Хуули ёһоной илан мандалые хангангүйгөөр, табиһан зорилгонуудаа дүүргэжэ шадахагүйбди гэжэ Президент үшөө онсо тэмдэглээ. Бүхы шатын засагай зургаануудай, бүдахин хуули ёһото байдалые, гурим, журамые бэхижүүлхэ хүшэр хүндэ, хойшолуулашагүй зорилго өөр дээрээ һуугаа. Хуули ёһото гүрэн байгуулхадаа, бидэ хуули ёһоной талаар олон зүйлнүүдые хубилгаха ушартайбди, хубилгахашьебди. Гэбэшье Конституциин дүримүүдые, хүсэндөө байһан хуулинуудые ямаршье ушарта эрхэ бэшэ заатагүй дүүргэхэ хэрэгтэй.

Хоёрдохёор, хуули буса ябадал экономическа һалбарида илангаяа аюултай. Ажахын талаар бүри үнинэй тогтоһон харилсаа холбоонууд бууру һүрэнэ, хэлсээтэ уялганууd хайша хэрэгээр дүүргэгдэнэ, экономикодо эзэн буса ябадал заншалта болонхой.

Хуули буса иимэ ябадалнуудай хэмжээн тон ехэ, мүн саашадаашье нэмэжэ үргэлжэлнэ. Хуули эбдэхэ ябадалнууd олон ушарта хэнэгдэнгүй үлэнэ. Иимэ байдал дэлгүүртэ оролгын шатада һаад бэрхэшээлнүүдые улам һүжөрөөнэ гэжэ Президент мэдүүлнэ.

Экономическа һалбариин түлөө харюусадаг бүхы шатын хүдэлмэрилэгшэд даалгагдаһан уялганууdай дүүргэлтын түлөө гүйсэд харюусаха ёһотой гэжэ онсо тэмдэглэнэ.

Гурбадахяар, гэмтэ ябадалнууд обществодо горитой аюул тохёолдуулаад байна. Гэмтэ ябуулганууdай дээшэлһэн ушар обществын һэшхэл бодолой-политическэ байдалда тон хангалтагүй нүлөө үзүүлжэ, гүрэн түрын хүнүүдэй хуулита эрхэнүүдые, аюулгүйе хангаха талаар этигэлгүй болгоно. Эмхидхэмэл гэмтэ ябуулганууd ороной зарим нютагуудта тон шахардуу шаңга байдал тохёолдуулаа.

Түгшүүрилтэй иимэ эрхэ байдалда эбтэй эетэй, эрид шууд хэмжэнүүдые абаха хэрэгтэй гэжэ Президент тоолоно. Тон түрүүн хуули эбдэлгэтэй эбсэдэг, обществодо эсэргүү хүсэнүүдэй добтолгодо сухарилта хэжэ, хуули сахидаг зургаануудта өөрынгөө үүргэнүүдые дүүргэлтэдэнь һазд бэрхэшээл тадаг засагай зургаануудай хараа шэглэлынь үндэһөөрөө хубилгагдаха ёһотой. Гэхэ зуура хуули сахидаг олохон зургаануud өөрынгөө сэхэ уялганууdые муугаар дүүргэнэ, гэмтэ ябадалнуудта эсэргүүсэжэ шаданүй диилдэшэнэ.

Общество доторшье энэ талаар тогтоһон һанал бодолнуудые хубилгаха хэрэгтэй. Жэшээнь, нэгэ талаһаа, гэмтэ ябуулгануудай нэмэһэн ушараар зэбүүсэжэ байһанаа мэдүүлдэг, харин нүгөө талаһаа, гэмтэ ябуулгатай тэмсэлһээ олониитэ бэеэ зайлуулна, али зарим ушэрта бүришье иимэ ябадалнуудые бүри өөгшөөнэ, буулта хэнэ.

Хуули ёһоной илан мандалые хангангүйгөөр, табиһан зорилгонуудаа дүүргэжэ шадахагүйбди гэжэ Президент үшөө онсо тэмдэглээ. Бүхы шатын засагай зургаануудай, бүдахин

РСФСР-эй КОМПАРТИИН ПОЛИТБЮРО

РСФСР-эй КОМПАРТИИН ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮД: РСФСР-эй КОМПАРТИИН ЦК-гай НЭГЭДЭХИ СЕКРЕТАРЬ

ПОЛОЗКОВ
Иван Кузьмич

1935 ондо Курска областиин Солнцевско районой Лешплота тосхондо тӨрэһэн, ород. 1958 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Бүхсоюзна заочно финансово-экономическа институт, пӨртийна дээдэ заочно һургуули болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академи дүүргэнхэй. Мэргэжэлээрээ —экономист.

1954—1957 онуудта Совет Армида алба хээ. 1957 онһоо —Курска областиин колхозник. 1958 онһоо комсомолой, Соведүүдэй болон пӨртийна хүдэлмэридэ ябалсаа. ВЛКСМ-эй райкомой хоёрдохи, нэгэдэхи секретарь, партиин райкомой секретарь, хоёрдохи секретарь, райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ, Курска областьдо КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь байгаа. Хэдэн жэлэй туршада КПСС-эй ЦК-гай аппарадта хүдэлөө. 1983 онһоо—КПСС-эй Краснодарска крайкомэй секретарь, 1985 онһоо—нэгэдэхи секретарь, 1990 онһоо арадай депутадуудай Краснодарска хизаарай Соведэй түрүүлэгшэ. 1990 оной июнь һараһаа РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь.

1986 онһоо—КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, ЦК-гай июлиин (1990 он) Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Политюорогой гэшүүнээр һунгагдаа. РСФСР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

АНТОНОВИЧ
Иван Иванович

1937 ондо Брестскэ областиин Лаховичско районой Домаши һууринда түрөө, белорус. 1967 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Минскын Хари хэлэнүүдэй гүрэнэй багшаһарай институт дүүргэ. Философиин эрдэмэй доктор, профессор.

1960 онһоо хүдэлжэ эхилэ. Белоруссиин ССР-эй Науканнуудай Академиин эрдэмэй эмхи зургаануудта хүдэлөө. 1969 онһоо ООН-ой секретариадай хүдэлмэрилэгшэ, удаань ЮНЕСКО-гэй дэргэдэ СССР-эй саг үргэлжын түлөөлэгдэгэ эмхиин советник.

1977 ондо партиин Минскын горкомой секретаряар һунгагдаһан бойна. Һүүлээрнь—КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академиин эрдэмэй хүдэлмэриин талаар проректор. 1990 онһоо — КПСС-эй ЦК-гай ниитын-политическэ эмхи зургаануудтай ябуулха хүдэлмэриин талаар таһагые даагшын орлогшо.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай сентябриин (1990 он) Пленум дээрэ РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедэй секретаряар һунгагдаа. Гүрэнэй шагналтай.

БРЯЧИХИН
Алексей Михеевич

1942 ондо Московско областиин Электросталь хотодо түрөө, ород. 1966 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Бүхсоюзна заочно инженерно-барилгын институт болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академи дүүргэһэн юм. Экономическа эрдэмэй кандидат.

Московско областиин «Электросталь» заводто 1960 ондо мастераар хүдэлжэ эхилэ һэн. 1963—1965 онуудта Совет Армида алба хээ. Удаань комсомолой хүдэлмэридэ ябаа. 1970—1974 онуудта — мяханай промышленностиин Московско областной управленниин, һүүлээрнь — үйлэдбэриин нэгэдэлэй начальнигай орлогшо. 1974 онһоо — Загорскын горгүйсэдкомой түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо. 1979 онһоо — КПСС-эй Московско обкомой инструктор, Солнцевско горгүйсэдкомой түрүүлэгшэ, 1984 онһоо —Москва хотын арадай депутадуудай Солнцевско районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ. 1987 ондо Москвагай КПСС-эй Севастопольско райкомой нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа. 1990 онһоо — Москва хотын арадай депутадуудай Севастопольско районно Соведэй түрүүлэгшэ.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаһан бойна. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

ЗЮГАНОВ
Геннадий Андреевич

1944 ондо Орловско областиин Хотынецкэ районой Мымрино һууринда түрөө, ород. 1966 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Орловско гүрэнэй багшанарай институт болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академи дүүргэнхэй. Философиин эрдэмэй кандидат.

Орловско областиин хүдөөгэй дунда һургуулиин багшаар 1961 ондо ажал ябуулгаяа эхилэ. Совет Армида алба хээ. 1967 онһоо — профсоюзай, комсомолой болон партийна хүдэлмэридэ, багшанарай институтда багшалаа. Комсомолой райкомой, горкомой нэгэдэхи секретаряар, ВЛКСМ-эй Орловско обкомой нэгэдэхи секретаряар һунгагдаһан юм. 1974 онһоо — партиин Орловско горкомой секретарь, хоёрдохи секретарь, КПСС-эй Орловско обкомой пропагандын болон агитациин таһагые даагша. 1983 онһоо КПСС-эй ЦК-гай пропагандын таһагай инструктор, секторые даагша, 1989 онһоо — КПСС-эй ЦК-гай үзэл сурталай таһагые даагшын орлогшо.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай сентябриин (1990 он) Пленум дээрэ РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедэй секретаряар һунгагдаа. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

ИЛЬИН
Алексей Николаевич

1944 ондо Псковско областиин Красногородско районой Друи һууринда түрөө, ород. 1966 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Великолукска хүдөө ажахын институт болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академи дүүргэнхэй. Экономическа эрдэмэй кандидат.

1963—1966 онуудта Совет Армида алба хээ. 1966 онһоо — комсомолой болон партийна хүдэлмэридэ. ВЛКСМ-эй Псковско обкомой нэгэдэхи секретарь байгаа. 1975 онһоо — Псковско областиин КПСС-эй Куньинска райкомой нэгэдэхи секретарь, 1979 онһоо — КПСС-эй Псковско обкомой секретарь, 1988 онһоо — нэгэдэхи секретарь. 1990 онһоо — арадай депутадуудай Псковско областной Соведэй түрүүлэгшэ.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр, РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ—РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай сентябриин (1990 он) Пленум дээрэ РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедэй хоёрдохи секретаряар һунгагдаа. СССР-эй Арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КАШИН
Владимир Иванович

1948 ондо Рязаниин областиин Сараевска районой Назарьево һууринда түрөө, ород. 1975 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Рязаниин хүдөө ажахын институт дүүргэ. Хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат.

1971 ондо Рязаниин областиин Сараевска районой Майн 1-нэй нэрэмжэтэ колхозой ахамад агрономоор хүдэлмэрэ захалаа. Совет Армида алба хэһэнэй һүүлээр Московско областиин Лухсвицка районой туршалга-үйлэдбэриин «Красная пойма» ажахын агрономоор, ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшөөр, лабораториие даагшаар, ахамад агрономоор хүдэлөө. 1980 онһоо — Московско областиин Серебряно-Прудска районой Московско селекционно станциин директор. 1985 онһоо КПСС-эй Серебряно-Прудска райкомой нэгэдэхи секретарь, 1990 онһоо— арадай депутадуудай районно Соведэй түрүүлэгшэ.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедэй гэшүүнээр, ЦК-гай сентябриин (1990 он) Пленум дээрэ—РСФСР-эй компартиин Центральна Комитедэй секретаряар һунгагдаа. Гүрэнэй шагналтай.

КУГУЛЬТИНОВ
Давид Никитич

1922 ондо Хальмагай АССР-эй Баруун Улесай Абганер-Гаханкины һууринда түрөө, хальмаг. 1943 онһоо КПСС-эй гэшүүн. А. М. Горькиин нэрэмжэтэ литературна институт дүүргэнхэй.

1940—1944 онуудта Совет Армида алба хэжэ, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаа. 1944 онһоо — Алтайска хизаарай Бийск хотодо автотехникумэй багша. 1945 ондо хуули бусаад хэһээгдээд, арба гаран жэлэй туршада Красноярска хизаарай Норильск хотодо байгаа. 1957 ондо — Хальмагай АССР-эй Уран зохёолшодой холбооной правленниин харюусалгата секретарь, харин 1961—1964 онуудта болон 1973—1989 онуудта правленниин түрүүлэгшэ. 1981 онһоо — СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной правленниин гэшүүн.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа, СССР-эй арадай депутат, 1989 онһоо — СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй гэшүүн. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэһэн, СССР-эй, РСФСР-эй Гүрэнэй шангуудай лауреат.

ЛЮБИМОВ
Николай Холевич

1949 ондо Эрхүүгэй областиин Алайрай районой Забитуй һууринда түрөө, ород. 1983 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Эрхүүгэй городской техническэ мэргэжэлэй училищи дүүргэ.

1966 онһоо ажаллажа эхалаа. Совет Армида алба хээ. Кадрова хүдэлмэришэн, 20 гаран жэлэй туршада Эрхүүгэй үйлэдбэриин авиационно нэгэдэлдэ хабсаргагша-таблагшаар хүдэлнэ.

РСФСР-эй Компартиие эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа.

МЕЛЬНИКОВ
Александр Григорьевич

Московско областиин Орехово-Зуево хотодо 1930 ондо түрөө, ород. 1957 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Москвагай В. В. Куйбышевай нэрэмжэтэ Инженерно-барилгын институт болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи партийна дээдэ заочно һургуули дүүргэ.

1953 ондо Томскын нэгэ предприятиин капитальна барилгын управленниин инженерээр ажаллажа захалаа. Совет Армида алба хэһэн бойна. 1956 онһоо — комсомолой, совет болон партийна хүдэлмэридэ. Томско областиин ВЛКСМ-эй Северскэ горкомой таһагые даагша, хоёрдохи секретарь, партиин горкомой инструктор, таһагые даагша, Северскэ горгүйсэдкомой түрүүлэгшэ, КПСС-эй Северскэ горкомой нэгэдэхи секретарь, партиин Томско обкомой барилгын таһагые даагша гэхэ мэтэн тушаалнуудта хүдэлөө. 1973 онһоо — КПСС-эй Томско обкомой секретарь, хоёрдохи секретарь, нэгэдэхи секретарь. 1986—1988 онуудта — КПСС-эй ЦК-гай барилгын таһагые даагша. 1988 онһоо — партиин Кемеровскэ обкомой нэгэдэхи секретарь.

1986—1990 онуудта — КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн. РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр, РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай сентябриин (1990 он) Пленум дээрэ РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедэй секретаряар һунгагдаа. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

ПРОКОПЬЕВ
Юрий Николаевич

1932 ондо Яхадай АССР-эй Ленинскэ районой Нюрба һууринда түрөө, яхад. 1958 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Яхадай гүрэнэй багшанарай институт болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академи дүүргэ. Хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

Яхадай АССР-эй Верхневилюйск һууринда хүүгэдэй байшангай хүмүүжүүлэгшээр 1950 ондо ажаллажа эхилэ. 1955 онһоо—дунда һургуулиин багша. 1956 онһоо—комсомолой болон партийна хүдэлмэридэ, комсомолой Верхневилюйскын райкомой нэгэдэхи секретарь, ВЛКСМ-эй Яхадай обкомой секретарь, партиин обкомой инструктор. 1966—1967 онуудта СССР-эй Науканнуудай Академиин Сибириин отделениин Яхадай филиалай хэлэнэй, литературын болон түүхын институтдай доодо шатын эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ. 1967 онһоо КПСС-эй Яхадай обкомой пропаганда болон агитациин таһагые даагша, секретарь, удаань —партиин Якутскын горкомой нэгэдэхи секретарь. 1982 ондо КПСС-эй Яхадай обкомой нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

СИЛКОВА
Нина Прокопьевна

1939 ондо Красноярска хизаарай Иланский хотодо түрэһэн, ород. 1962 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Красноярскын гүрэнэй багшанарай институт болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академи дүүргэ. Түүхын эрдэмэй кандидат. 1957 ондо Красноярска хизаарай Иланска районой Южно-Александровска дунда һургуулиин пионернүүдэй ахалагша вожатаар хүдэлжэ эхилһэн юм. 1961 онһоо комсомолой болон партийна хүдэлмэридэ: ВЛКСМ-эй Иланска райкомой таһагые даагша, хоёрдохи секретарь, нэгэдэхи секретарь, Красноярска хизаарай КПСС-эй Иланска райкомой политическэ гэгээрэлэй кабинедые даагша байгаа. 1977 онһоо КПСС-эй Красноярска горкомой секретарь, КПСС-эй Красноярска крайкомой инструктор, пропаганда болон агитациин таһагые даагша, секретарь. 1987 онһоо—СССР-эй соёлой министрэй орлогшо.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай сентябриин (1990 он) Пленум дээрэ —РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедэй секретаряар һунгагдаа. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэһэн байна.

СОКОЛОВ
Алексей Сергеевич

1947 ондо Московско областиин Раменска районой Кулаково тосхондо түрэһэн, ород. 1972 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Москвагай гидромелиоративна институт болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академи дүүргэнхэй. 1970 ондо Московско областиин Раменска районой Тельмэнэй нэрэмжэтэ совхозой инженер-механигаар хүдэлжэ захалаа. 1972 онһоо комсомолой болон партийна хүдэлмэридэ. 1976 онһоо—Московско областиин Раменска горгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо. 1980 онһоо туршалга-үйлэдбэриин «Подмосковное» ажахын директор. 1985 онһоо партиин Раменска горкомой нэгэдэхи секретарь, 1989 онһоо КПСС-эй Московско обкомой секретарь.

КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр, РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай сентябриин (1990 он) Пленум дээрэ РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедэй секретаряар һунгагдаа. РСФСР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

СТЕПАНОВ
Виктор Николаевич

1947 ондо Карелиин АССР-эй Олонецкэ районой Видлица һууринда түрэһэн, карел. 1969 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Карелиин гүрэнэй багшанарай институт, Ленинградай партийна дээдэ һургуули болон Чехословакиин Компартиин ЦК-гай дэргэдэхи Политическэ дээдэ һургуули дүүргэ. Философиин эрдэмэй кандидат.

1962 ондо «Кареллесдэкспорт» нэгэдэлэй Ильинскэ модоной заводой модошо дэрханаар хүдэлжэ эхилэ. Видлицын хүдөөгэй соёлой байшангай директорээр хүдэлөө. 1966 онһоо—комсомолой, партийна болон совет хүдэлмэридэ. Комсомолой Олонецкэ райкомой хоёрдохи бз нэгэдэхи секретарь, ВЛКСМ-эй Карелиин обкомой хоёрдохи секретарь байгаа. КПСС-эй Олонецкэ райкомой хоёрдохи секретаряар, КПСС-эй Пряжинска райкомой нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа һэн. 1987 онһоо—КПСС-эй Карелиин обкомой таһагые даагша. 1988—1989 онуудта КПСС-эй ЦК-гай аппарадта хүдэлөө. 1989 онһоо—Карелиин АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ. 1990 онһоо—Карелиин АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. РСФСР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэһэн юм.

ФРОЛОВ
Константин Васильевич

1932 ондо Калужска областиин Киров хотодо түрэһэн, ород. 1965 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Бажицкын транспортнэ машина бүтээлгын институт дүүргэ. Техническэ эрдэмэй доктор, профессор, СССР-эй Науканнуудай Академиин академик. Калужска областиин Киров хотын «Стройфаянс» заводто 1946 ондо хүдэлжэ эхилэ. Институтдай һүүлээр—Ленинградска Металлическа заводой инженер-шэнжэлэгшэ, ахалагша инженер. 1958 онһоо эрдэмэй хүдэлмэридэ: СССР-эй Науканнуудай Академиин А. А. Благонравовай нэрэмжэтэ Машина шудалалгын институтдай аспирантһаа директор хүрэтэр зам гаталаа. 1985 ондо СССР-эй АН-ай машина бүтээлгын, механикын болон хүтэлбэрилгын ябадалай асуудалнуудай отделениин академик-секретарь, СССР-эй Науканнуудай Академиин һалбаринууд хосрондын эрдэм, техникын «Надежность машин» комплексын генеральна директор.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэһэн, СССР-эй Ленинскэ болон Гүрэнэй шангуудай лауреат.

ЧИКИН
Валентин Васильевич

1932 ондо Москва хотодо түрэһэн, ород. 1956 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Москвагай Гүрэнэй М. В. Ломоносовой нэрэмжэтэ университет дүүргэ.

1951 ондо «Московский комсомолец» газетын литературна хүдэлмэрилэгшөөр ажаллажа захалаа һэн. «Комсомольская правда» газетын литературна хүдэлмэрилэгшөөр, редакторай орлогшоор, пропагандын таһагай талаар редакторгаар, ахамад редакторай орлогшоор хүдэлөө. 1971 онһоо «Советская Россия» газетын ахамад редакторай орлогшо, нэгэдэхи орлогшо. 1984—1986 онуудта—Хэблэлнүүдэй, полиграфиин болон номой худалдаа наймаанай талаар СССР-эй Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо. 1986 онһоо —«Советская Россия» газетын ахамад редактор.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр, РСФСР-эй Компарти Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. РСФСР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

ЯШИН
Валерий Владимирович

1945 ондо Кемеровскэ областиин Ленинск-Кузнецкэ районой Ново-Источное һууринда түрэһэн, ород. 1972 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Москвагай Н. Э. Бауманай нэрэмжэтэ техническэ дээдэ училищи болон Ленинградай партийна дээдэ һургуули дүүргэнхэй.

1960 онһоо штукатураар хүдэлжэ эхилэ. 1968—1974 онуудта Ленинградта транспортна машина бүтээлгын бүхсоюзна эрдэм шэнжэлэгшин институтда инженерээр, ахалагша инженерээр, доодо шатын эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшөөр хүдэлөө. 1974 онһоо—партийна хүдэлмэридэ. Ленинград хотын КПСС-эй Красносельскэ райкомой инструкторгаар, таһагые даагшын орлогшоор, пропаганда болон агитациин таһагые даагшаар, эмхидхэлэй таһагые даагшаар хүдэлөө. 1983—1988 онуудта КПСС-эй Ленинградска обкомой инструкторгаар, эмхидхэлэй-партийна хүдэлмэриин таһагые даагшын орлогшоор, удаань эмхидхэлэй-партийна болон кадрова хүдэлмэриин таһагые даагшын орлогшоор хүдэлһэн юм. 1988—1990 онуудта Ленинградай КПСС-эй Красносельскэ райкомой хоёрдохи, нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа һэн. 1990 онһоо—КПСС-эй Ленинградска обкомой хоёрдохи секретарь.

РСФСР-эй Компартиие Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа.

«Түүхэтэ үнэн зүбые h

зонтой хэл шидхэ

Буряад-Монголой республикые хэдэн газар болгон хэршэхэ, сасаха үедэ Ойхон арал Эрхүүгэй областиин мэдэлдэ үгтэһэн юм. Энэ ехэ шаналалтай. Ойхон гэшэ Буряад ороной мнай дээрээ ахагуй дэнэ нютаг, бүгэдэ буряад арадай һулдэ мэтээр шүтэжэ ябаһан нангин орон байгаа.

Иигэжэ Буряадай газарһаа таһалжа хаяһан гансахан Ойхон арал бэшэ юм.

1933 оной зун Адуун-Шулуунайхиниие, ондоогоор хэлэбэл, Ононой урда бэеын буряадуудые, баалалтаар албадажа асараад, Агын колхозуудаар тараананиинь эли юм. Юун болоод иигэжэ орон нютаһаань сүлэбэ, намнаба гээшэб гэхэдэ, гол шалтаганиинь «Боржын укрепрайон» гэдэг сэргэй бэлэдхэл хэгдэхэ ушартай болоһон байба ха. Сэргэй нюуса барилгаһаа зониие холодохонь зүйтэй байжа болоошье һаа, нэгэл тиимэтэй һэн.

Адуун-Шулуунай хушуун гээшэ Хада-Булаг түбтэй, мэдэлдээ нилээд ехэ газартай байһан гэбэл: Дээдэ ба Доодо Боржо, Түүргын гол, Адуун-Шулуун уулые тойроһон һомон зүблэнүүд, Урда бэеын Урта, Үлирэнгэ, Хуандай ба Тариин нуурые тойроод, Ононой голһоо Манжуурай ба Монголой хилэ хүрэтэр тэниинһэн, уужам дэлгэр дайда байгаа. Хойто захадань Сүүгэлэй дасан, урда захадань, Бальжан хатанай ордон Хуандайн хэрэм түүхынь дурасхаалта тэмдэгүүд болоно.

Булар һайхан буряад энэ нютагта зониинь удхэн, малынь олон, сэлгээ үргэн таладаа сэнгэжэ байһаниинь яашагүй үнэн. 1933 ондо эндэхи зониие хулгүүлжэ, мал шэнгээр туужа байха үедөө үшөө хэлэһэн ха: «Сэргэй барилгын хэрэгээ болиходо орон нютагаа бусахат» гэһэншье, тиигэжэ данса соо дурдагдаһаншье байдаг. Тезд, хэрэм-бүхэлэлгэ хэрэгээ болиһоор 45 жэл үнгэрөө, юумэн хуушаараа.

Буряад зониие илгажа, эндэһээ холодохоохоорнь бодоходо, угаа даамай ухаантай ябуулга байгаа гэжэ хэнэйшье мэдэхээр. Уг нэгэтэй монгол зонһоонь холодхожо, хоорондуурынь шаантаг сохиһон хэрэг гээшэ. Энэ мүнөө сагта, шэнэдхэн хубилгалгын үедэ, улесхоорондын харилсаае шэнээр хаража, зүбөөр зохёон табиха үедэ, энэ урданай хаанай имперскэ түримхэй һэдэлгэнээ эхитэй, Сталинай үедэ нэгэ далайсаар оолбуурдажа бэелүүлэгдэнэн, бага яһатаниие хашаха, булимтарха политика болихоор болоогүй юм гээшэ гү?

Мүнөө болоод байхада, зарим зон гайхаха ёһотой болоно. Ононой урда бэеын буряадуудые сүм сүлөө гэһэн аад, мүнөө эндэнь дүүрэн буряад байнал. Энэ юун гээшэб? Үнэхөөрөө олон буряадууд байна. Яагаад байнаб гэжэ хэлэхэ болоо һаа, яһала түүхэтэй байха. Ононой урда бэеда гансахан Ново-Зарягай үсөөхэн, мүн Адуун-Шулуунай участогай булэг буряад зон үлэһэн юм. Бэшэ сүлэгдэжэ ерэгшэд Агын дэбисхэр дээрэ асарагдаад байхадаа, һөөрөөд бусаха аргагүй болоһон юм. Бусаха харгыень бухы агынхидай паспорт дээрэ табигдаг байһан юрын тамга бүхөөр хаагаа. Энэ тамгын баруун хүбөө зубшаад, үндэр, һүүрэгэр «нэгэ» тоо дараатай байдаг һэн. Энэ тоогой удха шанарые гансал НКВД мэдэдэг байһан гэхэбди. Иимэ паспорттай хүн Ононой урда бэеын районуудаар ажаһуухаһаа байха үдэрөөршье ябаад ерэхэ эрхэгүй байгаа. Заатагүй зүбшеел хэрэгтэй байгаа. Мүн иимэ тамгатай газарта ондоо тэзнээ ерээд байрлаха гээшэ нилээд хэлсэтэй хэрэг һэн. Энэзниие хазагайруулһан хүн 24 часай болзор соо тэндэнээ гарахаб гэһэн үялга НКВД-дэ үгэдэг, ямар нэгэ ушраар удаарбал, үбдөөшье һаа, гэмтэн гэжэ сэгнэгдэжэ, хоёр жэлээр түрмэдэ ошодог һэн.

Иигэжэ энэ тамга хоёр үүргэ дүүргэдэг байгаа. Нэгэдэхеэр, урдаһаа сүлэгдэһэн зониие һеоргэнь табихагүй, хоёрдохоёр, хойшоо сүлэгдэһэн зониие гэдэргэнь бусаахагүй. Агын округ гээшэ НКВД-гэй тэбхэр тамгаар шангаар хангагдаатай онсо түхэлэй нютаг байһаниинь үнэн юм. Ага нютагта гүрэн түрын нюуса, сэргэй удхатай барилгашье байгаагүй, гансал зониие хашаһан, этигэл багатанай тоодо байһаниемнай гэршэлһэн тамга байгаа.

Тиигэбэ яаб... да бэеэр бури... ород колхоз б... дыхэн айл бай... дам, жабартай... мал хараха г... Буряад малша... шахада, эндэ... нишоноор елхэ... гаяа барагдаха... ридагшад ... мэхэн хүсөөр... пискада орууле... годог байгаа.

Жэшээнь, Ур... шиловай нэрэм... табан айл Дор... хоёр түрүүлэ... сэргээр» үгтэ... донь дорольгы... хидайгаа уялга... гүргэнэ орууле... рэг дайнай жи... лоо. Эсэгэ ор... дайнһаа бусаа... эсэгээ, булэг... шаа, ут нютаг... ябала олон бай... жа зоригжоно... тай газартаа бу... лооб» гэхэ бай... гээдшье унаа... рэгтэй» гэдэгнэ... бүглөө ёһотой... тар Н. С. Хру... гаража, юумэ... буряадууд ол... гоо урда бэеэ...

Иигэжэ анхэ... луунай хушуун... гаар дахяад б... бошье, олонхо... юм. Мүнөө ... Агын ба Могой... зонойнь хэдэ... тсолсобоб, ан... ябуулгадаһан...

Мүнөө болоо... нэр анхан түр... нютагаа эзэлэ... рэгээ гэхэ үгэ... анхан нютагаа... хилээрээ Адуу... ционально рай... ба гэлэй. Тиигэ... танай хилэ эс... тээшээ хабаадаг... хын үнэн зүбые... той хэрэг болоо... гээдшье зүблэ... хэн тоото бурэ... нэн анханайнга... руулжашье ... болохо байгаа...

Хэнэй, хэзээ... үгэнэн тухайнь... һаа, энээниие... шэлгэ Урда-Аг... сада бии нэн. Т... Шулуунай хушуу... гын комиссия... Косыгин (нэрэ... таад байнаб) хуу... хүн бэшэхэдэ... гаанай захирал... хилэмжэ хэрэм... лихолоор нютаг... жэ зондо сонс... тэмдэглэнэ.

Онон-Хамнай... жэ урданайнь, ... нэрээр хэлэнэб... таг гээшэб гэхэ... ша Хэрын, Окш... тараагдаһан, а... Ононой аймаг... Үнөөхи үйлэтэ... газар Агаһаань ... газар юм.

Буряадһаа та... аяар 50—60 жэл... билаа, хэлэ, б... шалаа мартажа... залуу үеын ... хва-яахан «Забай... бочий», «Агын ... молец Забайкал... тэ об-тоб бэш... ная, августын ... үнэндэ» толилог... гыровэй «Ононо... һэн статья соо... һанаа сэдьхэ... ги байһые дэмж... даа яалтай гэшэ... жотой арга боло... нэб гэхэ эзэрл... арад зонтоёо ... бэшэ гү? Үсөөхэ... даг Буряадэй г... шээд лэ байхадаа... найн һайхан эдэ... Буряад ороной... бэшэгтэ гараа ... хэдтэ баяр хүр... Саашадаа эдэ зо... зонойнгоо хүбі... сэдьхэлээ үбдэ... сааша, нараһаа... байдаггүй, нуу... дунда ябажа, Ал... Алайр, Боохоной... хэ, зүбшэхэ ёһо... хэ байнаб.

Энэ хоёр окр... на, бэшэшье та... зарай зонтой хэ... хэжэ болохогүй.

Д-Н. ЦЫ...
СССР-эй ге... бүлгэ...

ФОТОРЕПОРТАЖ

ТАРИМАЛ НОГОО САБШАНА

Арба гаран жэлэй саада тээ Хүүгэйн тэряалангай баруун захада Хилгана, Боро-Гол һууринуудай хосрондо хэдэн зуун гектораай газар хорёологдожо, удаань һайнаар элдүүрилэгдэжэ, олон жэлэй ногоон тариг-даһан байгаа. Энэнь ойлгосотой габ даа. Юуб гэхэдэ, малай ашаг шэмэ дэшэлүүлхын тула нэн түрүүлэн үбһэ тэжээл ехээр бэлэдхэхэ хэрэгтэй ха юм.

Теримал ногоотой энэ сабшаланд ажахын лугомелиоративна отрядта даалгагдаһаар үнинэй. Тус отрядые дүй дүршэлтэй механизатор П. Л. Цыренов арбаад жэлэй туршада хүтэлбэрилнэ. Отрядайхид жэл бүхэндэ хабарһаа сабшаланд дээрээ наг шабхэ гаргажа, минеральна үтэжүүлгэ оруулжа, хоёр-гурба дахин уһалха хүдэлмэрэ болзортонь бэелүүлдэг эзэшэлтай. Тиихэдэ тэдэнэр сабшалангайнгаа шэнгэн ногоотой участогуудта нэмэжэ тариг-лга хэдэг юм.

Эндэхи механизаторнууд сабшалангаа Боро-Голой уһалуурийн һубаг, хажуубаа ундалуулна. Зарим жэлүүдтэ энэ һубаг, хажуубаар уһаниинь сорой ерэдэг юм. Тэр гасуур жэлүүдтэ уһаниинь бага байдаг. Энэ хабартаа Боро-Голой һубаг, хажуубаар уһан бага байгаа. Тиихэдэ зүгэй хажуулаар дулааржа үгөөгүй. Хэды тиигэбэшье һаань, отрядайхид сабшаланд дээрээ яһала бэеэ ургаса ургуулжа шадаа.

Отрядай гэшүүд тэжээл бэлэдхэлэй эхилхэнэ урид үбһэ хуряалгаде хүдэлгэдэхэ бүхы техникээ ёоһэдынгоо хүсөөр заһабарилаа бэлэй. Техникэнь диилэнхидээ хуушаранхай. Тиимэнээ заһабарилхань хүшэр. Запас частнууд дутал-даа. Эндэ районой техническэ предприяти механизаторнуудта хүсэд түһэлемжэ үзүүлизгүй.

Мүнөө отрядай гэшүүд үбһэ хуряалгаяа дүүргэжэ, зелёнко бэлэдхэжэ эхилхэнь. Тэдэнэр һүүлэй мэдээгээр 3000 гаран центнер үбһэ һуриллөө.

Отрядай механизаторнууд Виктор Гармаев, Жергал Раднаев гэгшэд Т-25 түхэлэй хоёр тракторгаар ногоо сабшана. Тиихэдэ эндэ ГБК-6 түхэлэй тармуурнууд, үбһэ суглуулжа бухал болгохо КУН-10 түхэлэй түхеэрэлгэ бии. Эдэ машинануудые звеное даагша Пүрбэ Цыренов, Геннадий Гармаев гэгшэд хүдэлгэнэ. Механизатор Гатаб Цыренов оньһон түхеэрэлгээрээ һүриннүүдые сомодог байна.

Г. РИНЧИНО,
манай корр.

Баргажан,

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ (зүүн гарһаа): механизаторнууд Г. Цыренов, Г. Гармаев, звеное хүтэлбэрилэгшэ П. Цыренов. Тармагдаһан үбһэн хуряагдана.

А. КОРЕНЕВОЙ фото.

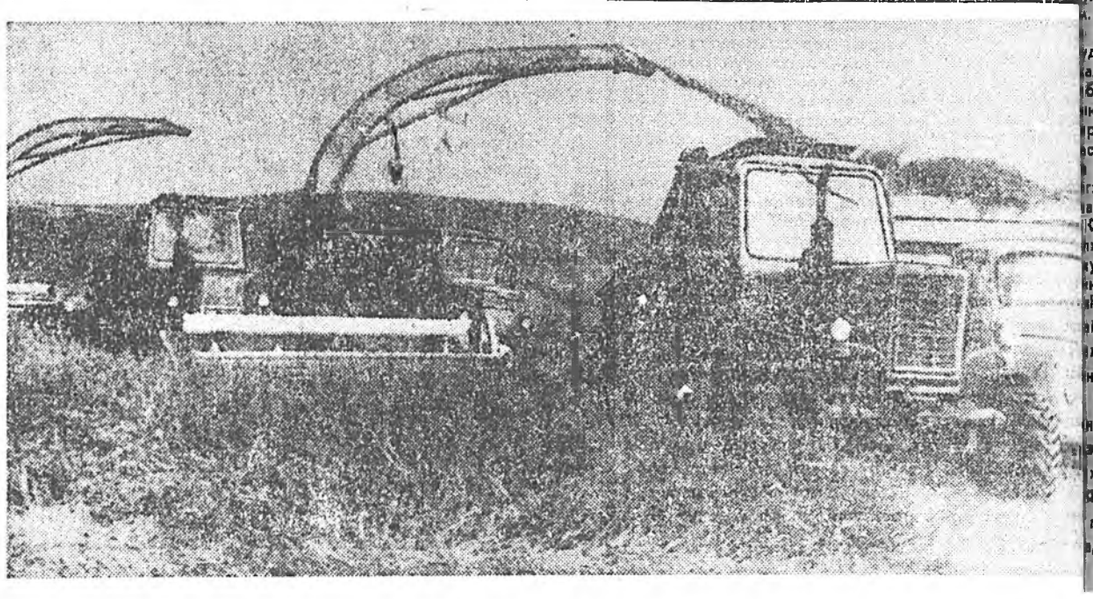

Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумдэ

ШУХАЛА ХЭМЖЭЭНҮҮД АБТАХА

...ийн зайра шагналнуудыг үлүүгээр үгтэнэ, ...гдана» бэшэ гү гэһэн ...ууд һүүлэй үедэ гаргаа. Мэргэжэлэй һайндэрнүүдтэй, түрэһэн үдэрнүүдтэй дажалдуулан, хүнүүдтэ шагнал хайра үргэнөөр барюулагдадаг һэн.

Теэд республикын гүрэнэй шагналнуудта хүртэхэ ёһогүй хүнүүд үндэр дээдын шагналнуудтаа хүртэдэг байгаа гэнэ бэшэбди. Республика доторнай али бүхы талбаринуудта амжалгатай һайнаар хүдэлдэг хүнүүд олон юм аяб даа. Юундэ тэдэнэр урмашуулагдаха ёһогүйб? Би өөрөө хэдэн арбан жэл соо хүдөө нютагта ажалласаа, шухала. Нэн ...ийн адуулагшад болон механизаторнуудай ямар хүндэ хүшэр байдалда хүдэлдэгыень һайн мэдэхэб. Шэн габьяата ажалаараа хубилган шэнэдхэлгын хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулжа байдаг хүнүүдэй алдар габьяае үндэрөөр сэгнэхэ ёһотойбди.

Шагнал олгохо хэрэгтэ ямар юумэн хубилжа байна гэхшэб? Буряадай АССР-эй гүрэнэй шагналнуудые олгохо гүримые нарижуулан һайжаруулха тухай тогтоолой проектые тайлбарилха шухала.

Байгша оной июлиин 1-һээ хойшо Верховно Совет лэ шагналнуудые олгохо тухай асуудалые шиидхэдэг болонхой. Сэхыень хэлэхэдэ, КПСС-эй республиканска комитет хэдэн зуугаад материал маанадта дамжуулба. Жэлһээ үлүүшье саг соо хэбтэһэн материалнуудэдэнэй дунда бии. Тэдэниие яалтай гэхшэб гэһэн асуудал гаража, шиидхэбэри абтаһан байгаа. Мүнөө Верховно Советэй Президиумэй гэшүүд понедельник бүхэндэ шагналай хэрэгые нариндаар хараха үзэдэг.

Шагнал олголгодо материалнуудые табиха шэнэ гурим туһай хэдэн үгэ хэлэлтэй. Бүхы ажалша коллективүүд дурадхалнуудые оруулха эрхэтэй. Шагналнуудта зууршалагдаһан хүнүүдэй кандидатурнууд хамтын суглаанууд дээрэ али бүхы талаһаа үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэһэн байха ёһотой. Верховно Советтэ эльгээгдэхынгээ урда тээ эдэ материалнуудараадай депутадуудай районо Советүүдтэ, республикын министерствэнүүд ба албан зургаануудта, профсоюзай сбкомуудта хаража үзэгдэхэ эзргэтэй. Тэдэнэй һанамжа дурадхалнуудаа хэлээгүй һаань, материалнууд абтахагүй юм. Верховно Советтэ саг үргэлжын комиссинуудай түрүүлэн шагналай хэрэгые хаража үзэһэнэй һүүлээр Президиумэй үзэмжэдэ табигдаха.

Хэрбээ ажалшанай гүрэнэй шагналда хүртөө һаань, имагтал табан жэлэй үнгэрһэн хойно тэрэниие шагнаха тухай дахинаа зууршалжа болоно. Онсо ехэ эрэлхэг зориг, баатаршалга гаргаа гэшэ һаань, иимэ болзор хараада абтахагүй.

Урдандаа 42 хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд олгогдодог байгаа. Шагналнуудые олгохо тухай гуримай проект соо хэдэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые нэгэдүүлхые дурадханабди. «Буряадай АССР-эй габьяата барилгашан» болон бусад нэрэ зэргэнүүдэй орондо «Буряадай АССР-эй арадай ажахын габьяата хүдэлмэрилэгшэ» гэһэн ниитэ нэгэн хүндэтэ нэрэ зэргэ тогтоогдохо байна. Техническэ мэргэжэлэй һуралсалай хүдэлмэрилэгшэдтэ, багшанарта олгогдодог байһан гурбан хүндэтэ нэрэ зэргын орондо «Буряадай АССР-эй арадай эрдэм һуралсалай габьяата хүдэлмэрилэгшэ» гэһэн нэрэ зэргэ тогтоохо шухала гэжэ тоолонобди. «Буряадай АССР-эй габьяата һурган хүмүүжүүлэгшэ» гэһэн нэрэ зэргэ болоулагдахаа. Хүндэтэ нэрэ зэргэ бүхэниие ямар алдар габьяагайнь түлөө олгогдобо гээшэб гэжэ тодорхойлхо ёһотойбди. Хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн хүнүүд тухай олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ дэлгэрэнгыгээр хөөрэхэ шухала гэжэ Верховно Советэй Президиумэй заседани дээрэ тэмдэглэгдээ. Республиканска болон районно газетэнүүдэй журналистнууд эндэ ехэ туһаламжа үзүүлхэ аабза гэжэ хүлеэнэбди.

Түрэһэн үдэртэ зорюулжа шагналнуудые олгохо тухай материалнууд энээнһээ хойшо хаража үзэгдэхэгүй. Һуурин тосхонууд, районууд, городууд, ажалша коллективүүд шагнагдахагүй.

Орден, медальнуудаар шагналгада табиха гурим ямар гээшэб? СССР-эй ба РСФСР-эй Гүрэнэй шагналнууд тухай шэнэ Хуулинууд баталагдан абтахаар хүлеэгдэнэ. Гэбэшье эндэ нэгэл юумэн маргашагүй байна: ажалша коллективүүд лэ хэн нэгые шагнаха тухай дурадхалнуудые оруулха эрхэтэй.

Республика дотор шагнал олгохо хэрэгые гуримшуулха талаар таанадай оруулһан дурадхалнуудые хүлеэн абахабди гэжэ түгэсхэлдөө газетын уншагшадта хандахые хүсэнэб. Республикын парламентын сессинүүдэй нэгэн дээрэ баталагдан абтаха Буряадай АССР-эй Гүрэнэй шагналнууд тухай Хуули зохёолгодо дурадхалнуудтнай хэрэглэгдэхэ байна.

В. ТАХАНОВ,
Буряадай АССР-эй Верховно Советэй шагналай таһагые даагша.

АРАДАЙ түрэ засагай гаэарэй бэшэг денсын бүхы түрэлэй ажалые гардан харюусаха зуураа, хубисхалай анхаһай илалтын хүндэ бэрхэшээлые нюдөөрөө үзэжэ, бэеэрээ мэдэрһэн аха үеын революционер, хэдышье сагай үнгэрбэл, шэнэ Монголой болбосоролой, гэгээрэлэй түүхэдэ дурдагдан тэмдэглэгдэхэ эрхим хүнүүдэй нэгэн Эрдэнэбатхаан гэхэ гү, али Батхааны Эрдэнэ (**Бутуханов Никита Федорович.— Орш.**) бэлэй.

Тэрэ хадаа 1888 ондо мүнөөнэй Зүблэлтэ Буряадай нютагта малшан хүнэй гэр бүлэдэ түрэжэ, 20 гаратараа нютагтаа хүнэй ба өөрынгөө мал адуулха, тарыа ногоо тариха ажалда хүсэлэн зүдхэжэ, эсэгэ, эхэдээ туһа асаржа байха зуураа эхин шатын һургуули дүүргэбэ. Һүүлээрнь Эрхүү хотын һургуулида орожо, нэгэдэхи курс дуулаад байха үедөө сугтаа һурадаг нүхэдтөөэ хамта дэлхэйн хубисхал тухай алдэб түрэлэй ном зохёол суглуулжа, немой нюуса сан байгуулаад, янза бүриин хүнүүдтэ уншуулжа байхаһаа гадна, хаанта засагые шүүмжэлэн, газетэ, журналда ниитэлүүлэн бэшэһэннээ уламжалуулан, мүрдэлгэдэ орожо, үзэл зорилгоороо нэгэдэһэн 15 нүхэдтөөэ һургуулиһаа гаргагдаба. Орохо гэргүй, ошолхо аягагүй шахуу болоһон Эрдэнэ эндэ-тэндэ ябажа, хоёрдохи жилдээ нэгэ тосхондо ошожо һуурижан, хэдэн жэл соо багшалһан байна. Гэбэшье орон нютагай засаг захиргаанай зүгһөо хошуунай һургуулиин талаар ябуулжа байһан бодолго өөрынь бодолтой зохихогүй байжа, элирхэй эсэргүүсэн байнги ушарһаа багшын албанһаа баһал намнуулжа, хүдөө нютагай малша зоной хүүгэдтэ хэшээл заажа, арба гурбан мүнгэ оложо, хоолойгоо тэжээхэ баатай болоо.

Тиигээд таһархай бутархай, жэжэ ажахыган хүсэ хүрэнгөө хоршобол (**нэгэдэбэл.—Орш.**), хуби хубияа урдаа харахаһаа үлүү туһа дүхэмтэй байһые ухааран, 1912 ондо хэдэн буряад нүхэдтэй зүбшэн, хоршоо (**кооператив.—Орш.**) байгуулһаниинь тэрэ нютагта олохон буряад хошуунуудай анхаралые татажа, бишыхан хоршоонууд үүсхэгдэн байгуулагдажа эхилээ. Яг энэ үедэ тэрэниие Монгол уласай зарим хүнүүдэй өөрыень уриһанай удаа Ниислэл Хүреэн ерэжэ, һургуулиин багшаар табан жэл шахуу таһалгаряагүй ажэллаад, үргэн түмэнэй талархалые хүлеэн абаа.

Анхаһаа хаанта засагай эшгүүригүй гуримые үзэн ядажа, тэрэниие хубилгаха тухай ходол бодожо ябаһан Эрдэнэбатхаан 1917 оной Октябриин хубисхалай илаһан һурагые талархан угтажа, Ниислэл Хүреэндэ ород, буряад зониие нэгэдүүлһэн гүйсэдхэхэ комитет, үйлэдбэришэдэй ба алба хаагшадай холбоо байгуулһан байна. Тиихэдэ тэдэ байгуулалтануудай ударидалгада һунгагдажа, хаанта ород гүрэкэй консулые туша аалһаань гаргажа, хубисхалта Ород гүрэнэй засагай газарэй түлөөлэгшые гү, али консулые урин ерүүлхэ эзргын хэмжээнүүдые һанаашалжа байһан байна.

Гэн гэтэр, 1919 оной эсэстэ гамингуудай сэрэг Ниислэл Хүреэе эзэлжэ, эхэ ороншо (**патриот.— Орш.**), улас түрын бодолготониие, дэбшэлтэ үзэлтэй хүнүүдые баранниень толгой дэраалан барижа эхилхэдэнь, Эрдэнэбатхаан түрүүн туша агаржа, шорон түрмэдэ хаагдажа, олон хоногто шэнга харуул доро байлгагдаба. Тиигэһээр 1920 оной эхээр барон Унгернын сэрэг Ниислэл Хүреэе эзэлэн, гамингуудые үлдэн намнажа, хаагдаһан бүхы зониие сүлөөлхэдэнь, аминиинь абарагдаһан байна. Нэгэ хэды шэнээн сагай үнгэрхэдэ, Догсомын Бодсо, Эзэндэн зайһан гэгшэдтэй хамта барон Унгернын «нэргэн бодхоохо» Автономито Монголой Богдо эзэн хаанһаа Зүблэлтын Орос Уласай Засагай Газарта үргэн толилуулха тунхаг бэшэрые хүргэлсэхэ хэрэг тушаалдажа, Хаанта хотодо ошожо, Монгол Арадай түрэ засагай газарай нарин бэшэгэй даргаар 100 гаран хоног ажаллахадаа, монгол улад зоной түүхэтэ хуби заяае тодорхойлхо тон түбэгтэй олон асуудалые шиидхэхэдэ, бэеэрээ оролсоһон байна.

Арадай хубисхалай илаһанай һүүлдэ Монгол гүрэнэй Гадаадын хэрэгүүдэй яамын (**министерство.—Орш.**) оршуулагша ба һургуулиин хэрэгые эрхилдэг түшэмэлөөр томилогдон ажаллажа байхадаа, 1921 оной ноябрь һарада Монголой засагай газарай түлөөлэгшэдэй Зүблэлтын Орос Уласта айлшалхада, оршуулагшаар тэрэ ошожо, арад түмэнэйнгөө эльэ түлөөлэгшэдэй үгые В. И. Лининдэ, Зүблэлтын арад түмэндэ оршуулан нэбтэрүүлжэ байһаниинь түүхэдэ тэмдэглэгдэнхэй. Тиигээд 1924 он болотор оюутанай һургуулида, судаа бэшэгэй хүреэлэндэ багшаар, эрдэм шэнжэлэгын ажалтанаар ажаллажа байгаа. Тиигээд 1924 оной эхээр Арадай гэгээрэлэй яамын байгуулагдахада, эрхилэгшэ түшэмэлөөр томилогдоод ажаллажа байгараа, удангүй сайдаар (**министр.— Орш.**) дэбжүүлэгдэжэ, табан жэл үлүүтэй саг соо энэ яамые ударидахадаа, хубисхалта Монголой оюун ухаанай ажалтаниие бэлдэхэ хэрэгтэ үлэмжэ габьяатай байгаа.

Сайд байхадаа, партиин, гүрэн түрын, сэрэгэй кадрнуудые, экономикын, мүнгэн һангай, ажахын, мал эмнэлгын ажалтаниие бэлдэдэг һургуулинуудые европейскэ гуримда түшэглэхэ, хүниие эмшэлхэ, монгол зурхайн һургуулида үсөөбтэр хүниие элсүүлжэ, шадабаритай эмшэнэрые, зурхайшадые бэлдэхын тула ёһо заншалаар баян зүүн зүгэй сурталай арга ухааниие баруунай гуримаар шэнжэлхэ аргатай адлаар зохилдуулан хэрэглэхые шухалда тоолодог һэн.

Эрдэнэбатхаан хадаа МНР-эй, МНРП-гэй зарим ехэ хуралнуудта оролсожо, гэгээрэл болбосоролой асуудалаар элидхэл табижа, үгэ хэлэжэ, дурадхал, шүүмжэлэл гаргахадаа, өөрынгөө эрхилдэг хэрэгые онсо анхардаг байгаа. Жэшээлбэл, 1924 ондо МНРП-гэй III ехэ хуралда арадай гэгээрэлэй ба судаар бэшэгэй хүреэлэнгэй хүдэлмэри тухай элидхэл хэжэ, хэдэ хэдэн шухала дурадхал оруулаа һэн. «**Жэнэй ажаһуудалһаа дулдыдаһан һаад тодорхой ушардаг байһанпаа уламжалжа, соёл-гэгээрэлэй ажалые хүргөөхэдэ, маша хүндэ байна. Энэ хүдэлмэри Монголдо анха түрүүшынхиөө ябуулагдажа байһан тон шэнэ зүйл хадань болгоомжолон хинажа болбосоруулхань шухала байна».**—гэжэ элидхэл соогоо тэрэ тэмдэглээд, багшанарай шадабариие нарижуулан һайжаруулжа шадабол, һургуулиин хүдэлмэри урагшатай, дүхэмтэй байха болоно гэжэ мүн онсолбо. Тиимэһээ багшанарые һурган бэлдэхэ хэрэгтэ саг үргэлжэ анхарал табиха ёһотойе онсолон тэмдэглэбэ. Мүн орон нютагай, гүрэн түрын ажал ябуулагшадай һургуули тухай дорьбоной һаналаа табидаггүй, туһалдаггүй байные Цэцэрлэг мандалай аймагай даргые жэшээ болгон дурдаһан байна.

Гэхэ зуура хубисхалта Монголой уласай гэгээрэл болбосоролые шэнэлэлгые гүнзэгырүүлэн бэхижүүлхэдэ, имагтал гүрэн түрын, экономикын шанартай арга хэмжээгээр хизаарлаха бэшэ. Эндэ зоной ухаансарые хүгжөөн, үдэжэ ябаһан шэнэ үеын үхибүүдые хүмүүжүүлэн, зохихо замдань оруулха хэрэгтэй гэдэг һэн.

Тиигэхын тула хүмүүжэлэй хурса зэбсэг болохо һургуулилинуудые **гүрэн түрын һургуули** болгожо, тэндэ үдэжэ байһан багашуудые, тэдээнһээ байтагай хүсэд нэһандаа хүрэгшэдыешье оруулжа, мүнөө сагай экономикын ба оюун соёлой үндэнэн болохо эрдэмые зааха хэрэгтэй. Арадые болбосоруулха хүдэлмэрие һайнсаар ябуулхын тулада ниигэмэй баигуулалтын хубида зүүн зүгэй арад түмэндэ туйлай ойро оршодог хүршэ СССР-һээ һургаал абаха хэрэгтэй. Баһа шэнжэлхэ хүсэнай, «урлалай хүгжэлөөр дээдэ хэмжээндэ хүрэнэн бүсад арад түмэниие дууряан һургаха хэрэгтэй» гэжэ 1925 ондо А. М. Горькиин бэшэг соогоо онсолон тэмдэглэһые Монголой шэнэ ёһоной гэгээрэл болбосоролые хүгжөөлгэдэ Эрдэнэбатхаан өөрынгөө, зүб һуури батаар бэримгалжа, тэрэнээ тодорхой ажал хэрэг болгохын тула ажаллажа байһан байна.

Онсолон тэмдэглэбэл, дээрэ дурдагдаша бэшэгэй гол удха хадаа хуушан ниигэмэй бүхы нүлөөе шэнэжүүлхэдэ, илангаяа урган үдэхэ хойто үеынхидтэ эрдэм болбосорол олгохын тулада өөрынгөө бодожо тунгаһан хубилбариие Эрдэнэбатхаан ехэ зохёолшо, багша А. М. Горькидо дуулган танилсуулжа, тэрэнэй һанал, зүбшэлые шагнаһан байна бшуу. Манай арадай гэгээрэл болбосоролой түүхые шудалаашад тэрэнэйнь шэглэлые, тэрэнэйнь үрые шэнжэлхэ талаар үзэгдэмөөр зүйл багаар хэнэ гэжэ анхарха ёһотойбди. Хаанай Монголой шэнэ үеын уран зохёол шудалаашад тус бэшэг тухай нилээд олон зүйл бэшэжэ ниитэлүүлһэниинь олоной анхарал татаһаар байдаг. Гүрэнэйнгөө тон шухала ямые толгойлжо байхадаа, Монголой залуушуулһаа СССР-тэ, Баруун Европын бүсад зарим орондо ябуулан һурэлсуулжа, зүйл бүриин эрдэм ухаа, нарин мэргэжэл олгожо шадаал һаа, олон зуун жэлэй гэгээлэнээ улад зоноо, эхэ ороноо гаргаха аятай нүхэсэл бүрилдэхэ ёһотой гэжэ Эрдэнэбатхаан хэлэдэг байгаа.

Тэрэнь оло дахин ажабайдалда нэбтэрүүлэгдэжэ, алас холын Франци, Германи ороннуудта зорюута ошожо, тэндэ һуража байһан монгол залуушуултай уулзан танилсажа, һанал зүбшөөлөө үгэжэ байхаһаа гадна, Итали ороние һонирхон, соёлой талаар харилсса тогтоожо болохые эрижэ, хайжа байгаа юм.

Тэрэнэй һдэнэн ехэ ажал урагшатай бүтэжэ, Эхэ ороной гүн зүдэй хүндэтэй давбариие хүлеэжэ абаһан шаби һурагшадыньшье хариин газар нютагуудта хүшэр хүндэһөө сухарингүй, зүйл бүриин эрдэмдэ оролдон һуража байгаа. Мүнөө гүрэнэй соёлой, урлалай алдарта ажал ябуулагшадые—Д. Нацагдорж, Т. Нацагдорж (бага), Г. Батсүх, Ч. Бавуу, Н. Навааныдэн, Л. Нэмхайсүрэн, геолог Ж. Дугарсүрэн, киногой уугаан ажалтан Ж. Эрдэнэ зэргын олон зоной тэдэ залуушуулай дундаһаа үргажа гараһые нэрлэхээр.

Зонсо бүхыдэнь һурган гэгээрүүлэнгүй, үдэжэ ябаһан үеэнөө болоосоролтой болгонгүйөөр, гүрэн түрэ хадаа урагшаа дабшахагүй юм. Энэ хадаа асари ехэ зорилго байгаа. Тиимэһээ алас холые болдолсоһон барюубшатай түсэблэлгүйөөр энэ зорилго туханда хүрэхэгүй гэжэ хэлэдэг һэн. Тиигэжэ 1926—1936 онуудта Монгол гүрэнэй арадай гэгээрэлые хүгжөөхэ арбан жэлэй түсэб табигдажа, МНРП-гэй V, МНР-эй III Ехэ Хурал дээрэ зүбшэн хэлсүүлээд, баталуулһан байна.

Арай шамай бии боложо байһан һургуули, гэгээрэл тухай тэрэ үедөө гүнзэгы шэнжэлэлгэ хэжэ, экономикын арга боломмые үзэнэнэй үндэнэн дээрэ тэрээхэн түсэбөо болбосоруулһан байха. Уг түсэбэй түгэсхэлдэ дурдаһые үзэбэл, **1926 оной байдалаар һургуулиин наһанай (8—10) хүүгэдэй тоо гүрэн түрын хэмжээгээр 98441 байгаа. Тиигээд 25 үхибүүд бүридэ нэгэ багша хүртэхөөр тоолобол, бүхыдөө 4000 шахуу багша хэрэгтэй байха бангаа. Хэрбээ жэл бүри 200 багшые бэлдэжэ шадабал, 20 гаран жэл соо хэрэгтэй кадраар хангагдахаар һэн. Гэн гэтэр, һургуулида һураха хүүгэдэй тоо бидэниие хүлеэнгүй олошорхол байха. Нүгөө талаһаа гаргашалгын түсэб ургаха. Тиимэһээ арадай гэгээрэлые 10 жэлэй түршада карил түсэбэй еносөр таналгаряагүйөөр хүгжөөгөөгүй һаа, гүрэн түрын ажахын бүхы һалбарие кадрнуудаар хангажа шадахагүйбди. Ушар тиимэһээ 1927—1936 онуудта 8 миллион 690 мянган тогрог һомолжо, эхин шатын, дунда болон багшын 1200 һургуули байгуулжа шадабал, һургуулиин наһанай бүхы хүүгэдэг зохихо болбосоролоо үгэхэ арга боломжо олдохо** гэжэ тэрэ түсэб соо заагдаһан байгаа. Гэбэшье тэрэ түсэбэй түрүүшын жэлкүүдэй зорилго нилээд амжалтатайгаар бэелүүлэгдэжэ байбашье, зүүнтэнэй үлүү гарама ажал ябуулгаһаа боложо таһалдаһаниинь, манай ороной соёл болбосоролой түүхэдэ ушарһан ехэ гай байгаа.

Болбосоролой, шэнжэлхы ухаанай байгуулгада голлон ажаллажа байбашье, партиин, хубисхалай түүхые үргэн олоной дунда нэбтэрүүлхэ, хүүгэдтэ, залуу үеэндэ түүхэтэ үнэниие ойлгуулха хэрэгтэ шэглүүлһэн бишыхан үгүүлэл, тэмдэглэлнүүдые, дурсалгануудые Эрдэнэбатхаан ниитэлүүлдэг бэлэй. Жэшээлбэл, 1928 ондо хэблэгдэһэн «МНРП-гэй түүхэдэхи холбогдолой бүхы зүйлнүүд» гэһэн номдо Эрдэнэбатхаан нэгэ үгүүлэл бэшэжэ, 1921 оной июниин 28-да Зүблэлтын Улаан Армиин зарим хубитай хамта Монголой Арадай засагай түб, Монголой арадай партиин ЦК, Арадай журамта сэрэг Ниислэл Хүреэе сүлөөлхөөр Алтан-Булагһаа хүдэлэн гаража, эсмдаа хэдыдэ, хаана ямар дайсантай хэр зэргэ хүсэтэйгөөр тулалдажа, хэр байлдаһан тухай, хэзээ ямар нэрэтэй газарта удын хоол барижа, хоножо ябаһан тухай, Ниислэл Хүреэе сүлөөлһэнэй удаа Арадай түрэ засагые саг үргэлжын һууритай болгожо, гүрэн түрын табан яама байгуулжа, тэдэнэй түшэмэлнүүдээр, сайдуудаар хэниие томилһон тухай, Богдо хааниие хэмжээтэ эрхэтэй эзэн болгожо үргэмжэлһэн үйлэ ябадал тухай онсолон тэмдэглэжэ үлөөһэниинь мүнөө үедэ түүхэ шэнжэлгын хомор эшэ үндэнэн боложо байна. Мүн «Улаасхоорондын хуряанги түүхэ» (2 боти), «Ази түбі» эзргын һуралсалай хүнгэдхэһэн һудар зохёон хэблүүлхэтэеэ хамта ондоо хүнүүдтэй хамтаран, хэдэ хэдэн ном, үгүүлэл бэшэһэн, тэдэнь тэрэ үеын дунда **һургуулиин, багшын һургуулиин багшанарай, һурагшадай гаравай хүтэлбэри боложо байһан юм.**

Хубисхалай үйлэ хэрэгэй түлөө эршэтэйгээр **тэмсэжэ, хүсэн зүдхэжэ,** 1921 ондо партиин гэшүүн боложо ороһон Эрдэнэбатхааниие баруунай үзэлтэй бүтэхэгүй этэгээд гэжэ 1929 онһоо эхилэн, зүүнтэнэй зарим нүхэд ада шро үзэһөөр, **«бөөрэнхы үзэлтэй** (оппортунис гү, али өөрын гол бодолгүй. — Орш.),**зан сэдьхэлээр дошхон дээрээ бага эзргэ өөрынгөө талө хараха дуратай тула нэгэ жэлээр кандидат болог»** гэжэ партиин хоёр дугаар шалгалтын комисси шиидхэһэн байна. Гэбэшье энэ гэмнэлгые буруу гэжэ тооложо,**«партиин жэнхэни гэшүүдэй эзргэдэ уг тогтоон нэгэ жэлэй болзорһоо намайе урид багтаажа болохые тогтоон заахые хүсэнэбия»** гэжэ МНРП-гэй Центральна Комитедэй, Партиин Хинан Шалгаха Түбэй комиссида мэдүүлгэ бэшэһэн юм. Хэрамтайнь гэхэдэ, тэрэ гэшүүн болохо асуудалайнь хэр эзргээр шиидхэгдэһые батаар тодоруулхэ мэдээн мүнөө олдоогүй байна.

Юрэнь, Эрдэнэбатхаанай намтарай ажал ябуулгын һүүлэйнь үе мэдээгээр хомор байдаг. 1929 оной эсэсээр Эрдэнэбатхааниие Зүблэлтын орондо һургуулида һурахыень ябуулха хэрэгтэй гэжэ партиин Центральна Комитеднээ мэдэгдэхэдэнь зүбшөөрэн, тэрэ үедэ табадахи класста һуража байһан Оюун басагаяа дахуулаад, хоюулан ябаһан байна. Гэбэшье энэнь Эрдэнэбатхааниие СССР-тэ нютаг олгон һуулгаһан хэрэг байгаа гэжэ тэрэ үедэ хэншье мэдээгүй. Балшар ухинэйнь гэр нютагаа, эжыгээ, дүүнэрээ һанаад байхадань, Монгол руу бусааһан байгаа. Тиигээд гансаараа үлэһэн Эрдэнэбатхаан һуража ябаһаар, һуралсалаа түгэсхэһэн гэдэг. Гэбэшье һургуулияа түгэсхэһэнэйнгөө удаа ямар ажал эрхилжэ байһаниинь мүнөө хүрэтэр мэдэгдэнэгүй. Зарим нэгэ аман мэдээгээр болобол, 1935 ондо Монголой артистнарай СССР-тэ үрлөл наадаа харуулхаяа ошоходо, Эрдэнэбатхаан ерэжэ, тэдээнтэй уулзадаг байһан гэжэ артист Бат-Очир наһа барһан Оюун басагандань хөөрэһэн гэдэг.

Мүн 1937 оной намар Цэндийн Дамдинсүрэнэй (эрдэмтэ-зохёолшо) Ялтын санаториде Элдэв-Очиртой суглаа амаржа байхадань, Эрдэнэбатхаан тэдээнтэй саг үргэлжэ уулзажа, ушаржа, хөөрэлдэжэ байһан аад, тэрэ үедөө гэнэ бэригдан һураггүй болоһон байна. Һүүлэй үедэ СССР-эй хуули мүрдэлгын түбэй захиргааннаа манай зохихо захиргаанда эльгээһэн шалгалтын һураһаа тухайлбал, 1940 оной декабриин 19-дэ СССР-эй Ленинградай сэрэгэй округой мүрдэгшэ хадаа тэрэниие Д. Цэдэн-Иш, М. Амагаев гэгшэдтэй хамта улас түрын гэмтэн гэжэ тус бүридэнь найман жэл тохохо гэһэн шиидхэбэри гарга һан ха.

1956 оной майн 25-да Ленинград хотын сэрэгэй округой прокурор тэдэнэй хэрэгые хянэжэ үзөөд, Эрдэнэбатхаан, Цэдэн-Иш, Амагаев гэгшэд «МНР-эй, СССР-эй нютагуудта ажаллажа байһан татнуулай хорлон һүйдхэхэ эмхинүүдтэ оролсоһон» гэжэ гэмнүүлээд, буруугаа мэдэржэ байһан болобошье, «һүүлдэнь энэ мэдүүлгэнээ арсажа, хубисхалда эсэргүү ажал ябуулжа байгаагүйбди, түрүүшын мэдүүлгэнүүд хадаа һанаанһаа абтаһан ба мүрдэгшэдэй зүгһөө хүсэ хэрэглэжэ байһанһаа тиимэ мэдүүлгэ хэгдээ» гэжэ эсэргүүсэл гаргаһые үндэнэлэн, СССР-эй Дээдын Мүрдэлгэ тэдэнэй хэрэгые сагааруулһан байна. Эрдэнэбатхаанай энэ «хэрэгэй» иигэжэ сагааруулагдажа болюулагдаһан тухай мэдээ хубилган шэнэдхэлгын мүнөө үедэ үсөөхэн хүнэй мэдэжэ байһаниинь даншье муу. Тэрэнэй үхибүүдые оложо, үгыень шагнаагүй байнабди.

Аха үеын хубисхалша, манай ороной гэгээрэл болбосоролой байгууламжые хүл дээрэнь гаргаха хүндэтэй, харюусалгатай, бэрхэшээлтэй хэрэгтэ бээ, сэдьхэлээ бүхыдэнь зорюулһан энэ эрхим хүниие худалаар хардаһан хэрэгые МНР-эй хуули ёһоной дээдэ захиргаанай шиидхэбэреэр сагааруулжа, арад түмэндөө мэдүүлэн, тэрэнэй дурасхаалые мүнхэрүүлхэ талаар арадай гэгээрэлэй зургаануудай ажал ябуулагшад ба эрдэмтэд бидэнэр хожомдохо ойлгожо байнабди гэһэн тобшолол хэхээр байна.

З. ЛОНЖИД.

(Монголой «Үнэн» газетэһээ Ц. ДОНДОГОЙ абажа буряадшалоа).

РОССИН КОНСТИТУЦИ: ТҮҮДҮЙМНАЙ ХАЙША АБ?

...ийн эбэй ёһоор ажаһууха, ...ийн ойлголсохо ябадал, национ... болон социальна эблэрэлгэ ...ийн бодото эзбсэг Россин шэнэ ...ийн болохо ёһотой. Мүнөө ...ийн байгаа республикын Үнэ...ийн байгуулламжада ба ёһо ...ийн зорюулагдажа, байгша ...ийн октябриин 1-дэ Москвада үнэ...ийн пресс-конференци дээрэ ...ийн онсо заагдаба.

...ийн Конституционно комиссийн гойдог РСФСР-эй Верховно ...ийн түрүүлэгшэ Б. Н. Ельцин со...ийн хэрэг оронуудай журналистнууд хүдэлмэриингөө гол шата...ийн тайлбарилсуулба, урда үдэрнь ...ийн заседани болоожо, шэнэ ...ийн байгууламжа, гол ёһо ...ийн, мүн тэрэниие баталан ...ийн оньһонууд зубшэн хэлсэгдэ...ийн мэдээсэбэ. Конституционно...ийн ажалай бүлэгэй, подкомиссийн болон экспертнүүдэй бүлэ...ийн зарим ажалай документ тэрэнэй удаан хүсэндөө байна. Сагта хубилхагүй байһан...ийн гол ёһо гурим соонь ...ийн гэжэ һанагдана: урда...ийн гурэнөөө хүн тэршэ тэнэн...ийн баршэ, харин хүнөө гүрэн...ийн гуримай ёһоор шэнэ...ийн бүридүүлэгдэжэ байна...ийн проектын онсо хажуунуу...ийн тэрэнэй хүн тэршэ, обще...ийн шэглүүлэгдэнхэй байна...ийн болгожо байна юм. Хүнэй, ...ийн болон гүрэнэй дунда ниитэ...ийн баталха бодожо энэ до...ийн үндэнэ һууринь боложо...ийн нэгэ хүнэй гарта бай...ийн общественые хиналта до...ийн арга боломжонь гансата...ийн гэшэ. Авторнуудай һанам...ийн хүн болон общество эрхэ...ийн мүнүүдэйнгээ зарим хубиг...ийн дамжуулан үгэжэ, тэдэ...ийн дараа бэшэ, харин хэмгаалха...ийн гэжэ хараалагдаг...ийн Үндэнэн хуулиие үзэл сур...ийн өөрынөө сүлөөлжэ, социаль...ийн тухай ёһо гурим батадхаха...ийн мүн лэ оруулагдаа.

...ийн документые баталан абалгын...ийн тухай хэлэхэдэ, хүдэлмэ...ийн гэжэлүүлжэ, октябриин 15...ийн болоһон шэнэ Конститу...ийн проектэй болон тэрэнэй гол...ийн үндэстэй боложо, РСФСР-эй...ийн депутадуудай съездын үзэмж...ийн гэжэ үнэгэрэгдэнэн за...ийн дэрэ шиидхэгдээ гэжэ Б. Н. ...ийн мэдүүлбэ. Бүгэдэ арадай зүб...ийн гэлгэдэ табигдаха асуудал...ийн одорхойлого мүн лэ үнэгэр...ийн байна. Онсолходо, энэ зүб...ийн гэлгэ үнэгэрэхэ гү, али үгы...ийн асуудалаар комиссийн гэшүү...ийн өөрынөө арсалдаан болоһон бай...ийн, харин үнэгэрэхэ гээ һаа, про...ийн бүридэнь гү, али гол ёһо гу...ийн гүмэнь гү, али зарим шухала...ийн асуудыень олониитын анхарал...ийн гү? Жэшээлхэдэ, Прези...ийн засаг, эдэрэ эдэлгэ, Россин...ийн ямар нэрэтэй байха ту...ийн асуудалнуудые табижа болохо...ийн бишуу. Гадна иимэ референдум...ийн гэбэл, тэрэнэй тухай хуули...ийн абажа, мүнөө хүсэндөө бай...ийн Конституциндэ хубилалтануудые...ийн хэрэгтэй болохо юм. Үндэ...ийн баталан абахын тулада...ийн бүхы арадуудай болон үндэ...ийн хабаадалгатай бүгэдэ...ийн ассамблей зарлаха гэһэн ду...ийн мүн лэ оруулагдаа.

...ийн октябриин һүүл багаар үнэгэрэгэ...ийн гэжэ хараалагдаһан Конститу...ийн комиссийн эзлэжээтэ заседа...ийн эдэ бүхы асуудалнуудые...ийн хэрэгтэй.

...ийн СССР-эй Конституционно комис...ийн гишүүд энэ пресс-конференцидэ...ийн хэлсэбэ.

(ТАСС-ай корр.).

Баяр баясхалангай мүрнүүд

АМИ НАҺЫЕМНАЙ АБАРАА

Байгша оной августын 30-да би Улаан-Удэһоо Гусиноозерск хото руу автобусоор табилуулжа ябабаб. Улаан-Удын пассажирска автотранспортна 2-дохи предприятиин Гусиноозерскын филиалай жолоошон Александр Доржиевич Гомбоев тус автобусые жолоодожо ябаа. Доодо-Бухэн нютагта хүрээгүй ябатараа, гэнэт автобуснай шангаар доһолшобо. Юунэйшье болоһые хэнэйшье ойлгожо үрдээгүй байтар, автобусой салоной хахадтань хүрэтэр сонхын шэлэй жэжэхэн бутардаһанууд сэсэршэбэ. Автобусой жолоошоной нюур руу шэлэй бутардаһанай сэсэрбэшье, тэрэ тээлмэрдээгүй. Унахадаа, машинынгаа жолоо сохэ барижа, секундын туршада машинаяа тогтоообо. Иигэжэ дүй дүршэлтэй жолоошон 46 хүнэй, тэдэнэй дунда ябалсаһан 5 багашуулай ами наһые абараа бэлэй. Автобус соо һуугшадай дунда враач эхэнэр олдожо, жолоошоной нюдэн руу ороһон шэлэй бутардаһануудые гаргаа. Замдаа хэдэн дахин тогтобошье, Александр Доржиевич бидэниие Гусиноозерск хүрэтэр асараа һэн.

Үглөөдэрынь эрэлхэг жолоошонтой уулзахадам, тэрэ баһал рейсдэ гарахаяа бэлдэжэ байгаа.

— Тиимэ онсо ондоо юумэ хэзээгүйбди. Пассажируудаа бүрин бүтэн хүрэхэ газартань абаашаха гэзэшэ минии мэргэжэлтэ уялга ха юм,— гэжэ А. Д. Гомбоев өөр тухайгаа хөөрэхэ гэһэн минии гүйлтануудта харюусаа һэн

Агуу Илалтын 45 жэлэй ойдо

ТЭМСЭЛ ҮРГЭЛЖЭЛҺӨӨР

Хаа-яахана сүлөө сагай гарахадань, би Байгал далайнгаа эрьедэ ерэжэ, сэнхир долгидойнь самаряата дуу, хайлгана шубуудай хашхараа шагнан, домоглон һуудагби. Байгаалиин энэ дөбтагдашагүй гоё хүгжэм дуу шагнан, үндын бодоһон хүм. Энэ жэгүүртэ дуунай аялга доро ажабайдалайнгаа намтарые эхилһэн хүм. Түрэл байгаалиингаа хүгжэм дуу шагнан, хүсэ тамир нэмэдэгби, этигэл найдал досоом түрэжэ, сэдьхэл бодолни хүлгэн байдаг лэ. Би хаанашье ябахадаа: ой тайга соогуур ан арьяатаниие агнахаһаа бэшэ ажал мэдэхэгүй зониие хүсөөр колхоз, коммунануудта оруулжа, үхэр мал адуулха, газар хахалха ажал хэхыень баадхаха гээшэ ехэ буруу, харша хэрэг байгаа бшуу.

Минии нүхэр Семён Вовлев Александр хүбүүнтээ, Гаврил Макончин болон бусад колхоздо орохоёо гол таһа арсаһан юм. Эдэ нүхэдыем Совет түрэндэ, Коммунис партида харша юумэ хэжэ байһан «арадай дайсад» гэжэ зэмэлээд, түрмын оёорто хаяа бэлэй. Баарһад, хаана ами наһаяа алдаа юм? Камчаткын гу, али Сахалинай лагерьнуудта гү? Мүнөө хүрэтэр мэдэхэ юумэн үгы.

Бэлигтэй бэрхэ ангууша нүхэдэйнгөө түрмын оёорто хаягдахадань, «БАМстройпуть» гэжэ управлениин Байгалай экспедицидэ хүдэлмэришэнөөр ороо бэлэйб. Манай экспедициин хүдэлмэришэд, мэргэжэлтэд Байгалай хаданууда Хойто Муяын хаданууд хүрэтэр 400 километр газарта бэдэрэлгэ-шэнжэлэлгын хүдэлмэри хэһэн, самсаал сабшаһан байна. 1935—1940 онуудаар бидэнэй бэдэрэлгэ-шэнжэлэлгын хүдэлмэри хэжэ, самсаал сабшаһан газараар мүнөө БАМ баригдажа, ашаатай, зониие һуулгаһан локомотивуд нэерэн, түерэн гүйлгэлдэнэ.

Минии тэрэ холын 30—40 онуудай хүшэр хүндэ жэлнүүд соогуур хэһэн жал миин хосороогүй гээд һанахада, досоом омог, баяр түрэдэг. Бидэ мүн лэ брезент майхан соо байрлаад хүдэлдэг һэмди. 7 гидросамолёдтой байгаабди. Үдэр бүри эдэ самолёдуудна ниидэжэ, хүдэлмэришэдые зөөдэг, геологууд фото-зурагуудые буулгадаг бэлэй. Бидэ Байгалай эрьеһээ Байгалай хаданууд хүрэтэр 60 километр, Уоянһаа Хойто-Муяын хаданууд хүрэтэр 170 километр самсаал сабшажа үрдеэд байгаа һэмди. 1941 оной февраль һарада манай «БАМстройпуть» управлениин Байгалай экспедици хаагдажа, бидэ бүхы самолёдуудые Эрхүү эльгээгээ һэмди.

Хори гаран ЧТЗ тракторнуудаа Хойто-Байгалай ажахынуудта худалдажа, хүдэлмэришэд, геологууд хото городуудаар таража ошоо бэлэй. Манай Байгалай экспедициин коллектив бага бэшэ ажал хээ гэхэдэ, алдуу гарахагүй. 1940 ондо Дельбичиндэдэ манай барихан метеостанци мүнөө хүрэтэр нютаггаа, Эхэ орондоо алба хэжэ байһаар.

Би БАМ-ай барилгын эхин һүүри табилсажа, тэрэ хүлгөөтэ 30-аад онуудай үе сагаар Хойто-Байгалда ехэ хүдэлмэри хэһэн хүм гээд дахин хэлэхэ байнаб. 1941 оной март һарада сэрэгэй албанда абтажа, Улаан-Удэ хото шадар сэрэгшын хүнгэн бэшэ мэргэжэл шудалжа эхилээ бэлэйб. Ябаган сэрэгшын мэргэжэлдэ һуража байха үедэмнай, немец фашистнар Эхэ орондомнай добтолон орожо, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн эхилээ һэн.

Минии алба хэжэ байһан 86-дахи дивизиин сэрэгшэдые поезддо һуулгажа, баруун зүг эльгээгээ. Бидэ долоодохи хоногтоо Эхэ оронойнгоо түб Москва хото хүрэбэбди. Һүрөөтэй хүшэр үе саг һэн даа. Белоруссиин газар дайда сүм шахуу немец фашистнарай гартаа орошонхой байгаа. Манай 86-дахи дивизиин сэрэгшэд Великие Луки хотые немец фашистнарһаа хамгаалжа, һара тухай хатуу шанга тулалдаануудта хабаадалсажа, нилээд олон дайседые хүлһөөнь бүүлгаһан байнабди.

Эдэ хатуу шанга тулалдаануудай үедэ нилээд олон сэрэгшэ нүхэдөө алдаһан хүм. Сэрэгшэдтээ хамта Ржев хото хүрэтэр сухарилсаһан, энэ хотые хамгаалан, мүн лэ хүшэр хүндэ байлдаануудта оролсоһон гээшэб. Өөрынгөө хүсэ шадалда ехээр найдаһан фашистнууд үдэр, һүниие илганүй добтолгонуудые эмхидхэдэг, бидэниие ямаршье аргаараа үгы хэхэ гэжэ эрмэлээдэг байгаа бшуу. Унтаха нойр туһайгаа мартаад, шанга тулалдаануудта ородог һэмди. Танкнууд, һомо, снарядууд дуталдаха, хүсэн багадаха. Сухарихал ушартай бологдодог бэлэй. Вязьма хото шадар манай 86-дахи дивизи хүреэлэлгэндэ орожо, һара тухай немец фашистнартай тулалдажа, өөһэдынгөө хүсэ шадалаар тэдэнэй хара пабарһаа мултаран гараа һэмди.

Манай 86-дахи дивизидэ гвардиин нэрэ соло олгогдоо бэлэй. Бидэ Москва хотые эрэлхэг зоригтойгоор хамгаалалсажа, эндэ немец фашистнарай добтолгые зогсооһон, эндэнээл фашистнарые өөрынь эшээн руу намналсажа эхилээ һэмди. 1942 оной намар Смоленск хото шадар хүндөөр шархатажа, 1944 он хүрэтэр госпитальдо хэбтээб, удаань буу зэбсэг хэдэг заводто хүдэлһэн байнаб. 1946 оной зун сэрэгэй албанһаа табигдажа, түрэл һайхан Хойто-Байгалаа бусажа, эндэ геолого-шэнжэлэлгын партида хүдэлһэн, бүхы хүсэ шадалаа ажал хэрэгтээ зорюулһан байгааб.

Хаанашье ябахадаа, үнэн сэхээр ажаллаха, нүхэдтөө, зондоо һайн һайхан юумэ хэхэ гэжэ оролдодогби. Мүнөө наян дүрбэн наһа хүрэбэ гээшэб. Үндэр наһан гээшэ ааб даа. Найман үхибүүдые үргэжэ, баранайнь хүлнүүдые дүрөөдэ, гарнуудыень ганзагада хүргэлсөөб. Үхибүүдни бултадаа үнэн сэхээр ажаллана, баян, жаргалтайгаар ажаһууна. Эдэ бүгэдэ минии сэдьхэл бодолые баясуулна.

Тезд олон юумэ минии һанал бодолые муудхаана. Хойто Байгалай газар дайдын ёһотой эзэд — ортонгууд-эвенкнүүд хүдэлмэригүй, агнаха газаргүй зобоно. Эдэнэр һайн, зохид байрагүй. Хойто Байгалай районой һуурин поселогуудаар ябахада, ортонгууд эгээл муу байратай гэжэ эли тодо болоодхидог. Би ортонгуудые, тэдэнэй уг гарбалнуудые һайн мэдэхэб. Ортонгууд ан олзоборилходоо, оро үсхэбрилхэдөө, бэлиг шадабаритай бэрхэ зон. Мүнөө нэгэшье ортон айл газаагаа оро баринагүй бшуу даа. Эндэ хэн эзэмэтэйб? Бидэ бултадаа эзэмэтэйбди. Бидэ ортонгуудта уг угсаатанайнгаа ажал үргэлжэлүүлхэ хэрэгтэнь туһалха ёһотойбди. Нютагай Соведүүд, арадай депутадууд мүн лэ эдэбхитэй ажал ябуулганууде бэелүүлхэ үялгатай.

Һүүлэй жэлнүүдтэ Байгал далай тухай ехэ үгэ гарана. Тезд юуншье хэгдэнэгүй. Байгал хүшэр байдалда ороихой. Үдэр хоногой ошохо тума байдалынь улам муудана. Байгалай урда эрьедэ баригдаһан Сэлэнгын, Байгалай целлюлозно комбинадууд Байгалай уһа бузарлаһаар. Ангара мүрэн дээрэ баригдаһан ГЭС-үүд бүришье муу юумэ хэнэ. Эдэнэр Байгалай уһанай нюрууе жэл бүри дээшэнь үргэжэ, сабшалан, таряалангууд уһанда абтана. Байгалай эрье нуража, хэмхэрэн унана, Байгал соогуур бүхэли олтирогууд тамаржа ябадаг болонхой. Байгалай уһанай нюрууе нэгэ метрээр доошонь болгохо шухала.

Байгалай хойто эрьеэр БАМ баригдажа, эндэхи байгаали аргагүй ехээр бузарлагдаа. Хэнэйшьеб заабариар Байгалай хойто эрьедэ бүхэли город баригдажа, сэбэрлэгдэзгүй муухай уһан энэ суута далай руу хаягдана. БАМ-ай барилгашад эндэхи байгаалида ээзэн бусаар, харша муухайгаар хандажа, эндэхи модо хайра гамгүйгөөр отолоо, мүнөөшье отолжо байһаар. Би нютагай хүн хадаа түрэл байгаалиингаа баялигые аршалха хамгаалха талаар һанаагаа зобожо ябадаг хүн гээшэб.

Бидэ бултадаа ортонгуудай һуудал байдал һайжаруулха, бараниень хүдэлмэритэй болгохо, Байгал далайгаа аршалан хамгаалха хэрэгтэ эдэбхитэйгээр оролсохо болоноб. Тэрээнгүйгөөр аргагүй. Бидэ гушаад онуудай хүндэ хүшэр үедэ Хойто Байгалда БАМ-ай барилга хэлсэхэдээ, модо ехэл гамтайгаар отолдог һэмди. Тэрэ үедэ хүнүүд байгаалида тон гамтайгаар хандадаг һааб даа. Мүнөө Байгал шадарайнгаа байгаали хамгаалхаар, аршалхаар саг хүрэжэ ерээ гээд һанагдана. Би Эхэ ороноо, түрэл Байгал далайгаа аршалжа, арад зоной зол жаргалай түлөө шуһаяа адхалсаһан байнаб. Дайн гээшэ зондо зоболон, ядарал асардаг. Хэды олон эрхимэй эрхим хүбүүд, басагад Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда унаба гээшэб? Тэдэнэй хэрэгые бидэ үргэлжэлүүлжэ ябанабди.

Манай Хойто Байгалай районһоо 240 хүн дайнай газарта ами наһаяа табяа юм. Олон хүбүүднай шархатай, үбшэн үлбэр бусажа ерээ гээшэ ааб даа. Тэдэнэртэ бодото анхаралтай хандуулагдадаггүй бэлэй. Би хоёр дахин хүндөөр шархатанхай бусажа ерэһээр лэ үглөөдэрынь геолого-шэнжэлэлгын экспедицидэ хүдэлжэ эхилээ һэм. Муугаар хүдэлжэ, хүндэ хэлүүлжэ ябаагүйб.

1964 онһоо амаралтада байнаб. Манай районой шэнжэ шарай хубилна, гэрнүүд, социально-соёлой байшангууд олоор ербын бодоно. Бүхэли город эндэмнай баригдаба. Эдэ бүгэдэ минии сэдьхэл бодолые баясуулдаг гээшэ ааб даа. Би гансаараа һуудаг гээшэб. Үхибүүдни баран томо болонхой, амяараа һуудаг. Һургуулиин үхибүүд ерэжэ, түлеэмни хахалжа, уһа саһа асаржа үгэдэг юм. Геолого-шэнжэлэлгын экспедициин коллектив туһалдаг, эдеэ хоолой зүйл асаржа үгэдэг, нам тухай һаналаа табидаг гээшэ. Намда хамаг юумэн хуу бии. Һүүлэй сагта пеэшэн тулихэ, уһа асарха гээшэ хүндэ болоод байна. Северобайкальск хотодо шулуун гэр соо гансашье һаа таһалгатай байратай болоо һаа, ехэл һайн байгаа даа. Арадай депутадуудай Северобайкальскын городской Советэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. А. Бодровто хандаһан хүм. Тэрэмни ээлжээндэ табибабди гэжэ харюу үгөө. Хэды жэл хүлеэхэ хүнбиб?

Дэлхэйн ороноудай түрүү үзэл бодолтой зон, манай ороной ажалшад Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай дүүрэһээр 45 жэлэй ойе тэмдэглэбэ.

Тиигэбшье шиидхэтдээгүй асуудалнууд заха хизааргүй олон. Бидэ эдэ асуудалнуудые шиидхэхэ гээд хии хэлсэжэ байнгүй, бодото дээрэнь бэелүүлхын тула эрид шангаар тэмсэхэ ёһотойбди.

А. АЛЕКСЕЕВ,
ажапай ба дайнай ветеран, гвардиин сержант, Эсэгэ ороное хамгаалгын дайнай 1-дэхи, 2-дохи шатын орденто.

ГАЛАЙ АЮУЛҺАА ТЭЖЭЭЛЭЭ ХАМГААЛАЯ!

Байгша оной зун ехээр ороһон, мүнөөшье орожо байгаа хура бороohоо боложо, республикын хүдөө ажахынуудта шахардуу байдал тохёолдонхой. Энээнһээ уламжалан, суглуулһан малай тэжээлэй центнер бүхэн үнэтэй сэнтэй болоно. Иимэ хүшэр үедэ абтажа байһан ургасаяа зүбөөр хадагалха, туймэрэй аюулһаа һэргылхэ гээшэ мүн лэ шухала удха шанартай.

Үнгэрһэн жэлдэ республика дотор хэдэн мянган центнер үнэтэ тэжээл, тэдэниие хадагалдаг складууд, хүдөө ажахын олон техникэ, галай аюулда орожо, хосороо һэн. Жэшээлбэл, Захааминай районой Хамниин совхоздо, Бэшүүрэй районой Бүлюутайн, «Новосретенский» совхозуудта, Прибайкалиин районой «Ильинкинский» совхоздо, Түнхэнэй районой Харбяангуудай, Туранай совхозуудта туймэрэй дүлэн соробхилһон байна. Түнхэнэй районой Хойто-Гол һуурында сабшагдаһан ногоо һалхитуулан хатааха түхеэрэлгэтэй склад, досоонь байнан, 534 центнер үбһэн шатаа бэлэй. Энээнһээ боложо, Туранай совхоз 23 мянган түхэриг мүнгэнэй хохидол гарэада ороо һэн.

Тэжээл бэлэдхэгшэд ногоон ургамалнуудые хатаахадаа технологииень хатаалгынь дүриимүүдые сахинагүй. Харин шиигтэйгээр хадагалагдаһан ногооной витаминтай гурил, мүн бусадшье тэжээл дорohоо халажа, тиигээр дүрэжэ эхилнэ бшуу. Энэл ушарһаа боложо, нёдондо Түнхэнэй районой Харбяангуудай совхозой АВМ-эй склад дүрөө һэн. Досоонь 10,5 центнер хэршэгдэһэн ногооной гурил байһан юм.

Мүн лэ үнгэрһэн жэлдэ Бэшүүрэй районой «Новосретенский» совхоздо 108 центнер үбһэн дүрэһэн юм. Туймэр юун дээрэһээ болооб гэхэдэ, ажахын хүдэлмэришэд склад соогоо үбһэ һалхитуулан хатаажа байхадаа, эбдэрхэй вентилятор хэрэглэһэн байгаа. Харин энэнь үбһэннөө 2,5 метр холо тодхогдохо ёһотой байһан аад, энэ дүрим сахингдаагүй. Иимэ ушарһаа боложо шатаһан байгаа бшуу.

Республикын ажахынууд мүнөө жэлэйнгээ шухала кампанида бэлэдхэһэн тэжээлээ хадагалха талаар ямараар бэлдээ хаб? Туймэрэй аюулһаа хамгаалха талаар районой хүдэлмэрилэгшэд Бэшүүрэй районой «Буйский» совхоздо витаминтай ногооной гурил буйлуулдаг агрегат зогсоохо баатай болоо һэн. Юундэб гэхэдэ, эндэхи агрегат түймэрэй аюулһаа һэргылхэ гуримда таарахагүй байшоо.

Гусиноозёрскын ГРЭС-эй хамһабариин ажахын АВМ-эй агрегат түгэс зайнгдаагүйгөөр ашаглагдажа байһан дээрэһээ мүн лэ зогсоогдожо, саашадаа зайнгдангүйгөөр ашаглахагүй гэһэн хорилтодо хүртэбэ.

Гадна эндэхи хүдэлмэришэд агрегадаа хүдэлгэхэдөө, факел хэрэглэдэг байһан гээд элирээ. Гансата туймэрэй болоо һаань, тэрэниие сараха дүтэ наашашье уһан үгы байба.

Эдэ бүхы баримтанууд нэн түрүүн хүдөө ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй һанаа зобоохо ёһотой. Ямар нэгэн дутагдалнуудай байгаа һаань, дары түргэн хэмжээн абтаха ёһотой болоно бшуу.

Июль һара соо Буряадай АССР-эй Достоодын хэрэгүүдэй министерствын туймэрэй аюулһаа сараха, хамгаалха хүдэлмэрилэгшэд, республикын телевидениин хүдэлмэрилэгшэдтэй хамта Мухар-Шэбэрэй районой ажахынуудаар шалгалта хэһэн юм. Нэн түрүүн, Суулгын совхозой ниитын малай байра байдал манай анхарал татаһан байна. Юундэб гэхэдэ, байгша оной апрель һара соо тус совхозой 508 хурьгадай, 80 эхэ хонидой байра дүрэжэ, үнэһэн тоборог болгогдоо һэм шуу.

Зүгөөр тус совхозой хүтэлбэрилэгшэдэй, тэрэ тоодо директор В. Л. Цыреновэй, түймэрэй һүүлээр өөһэдтөө туһатай тобшолол хээгүй, дутуу дундануудаа усадхаха талаар ямаршье хэмжээ абаагүй байһаниинь гайхалтай.

Нойтон ногоо һалхитуулан хатаадаг складай байшан эндэ гурбан жэлэй саада тээ баригдаһан юм. Энэ склад барихадаа, совхоз дүн хамта 60 мянган түхэриг мүнгэ гаргашалаа. Туймэр сараха талаар ууһанай үгы дээрэһээ энэ склад ашаглагдаагүй байһан юм. Мүнөө досоодохи түхеэрэлгэнүүдһээнь һэнэгтэй юумэн үлөөгүй шахуу. Үнэтэй хомор сорогнууд, огнетушительнүүд эндэ тэндэ хаягдаад, жэбэржэ хэбтэнэ. Эдэ бүгэдые харахадаа, нэгэшье хүнэй зүрхэ сэдьхэл зобоногүй ха. Энэнь гайхалтай. Совхозой директор В. Л. Цыреновһээ, туймэр сараха районой инспекциин үгэһэн 52 уялгануудаар мүнөө харюу үгэжэ шадахагүй байһаниинь гайхал түрүүлээ. «Шадаха зэргээрэ хэжэл байнабди, зүгөөр мүнгэ үгыбди» гэжэ арай шамай харюусана.

Ажахы бүхэндэ туймэр сараха һайн дуранай дружина байха ёһотой юм. Энэ ажахыда мүнөөшье иимэ дружина байгуулагдаагүй. Энээн дээрэһээ тус совхоздо галай аюул удаа дараалан дүжэржэ, фермэ, кошаранууд үнэһэн тоборог болоно гээшэ. Туймэрэй аюулһаа һэргылхэ хэмжээнүүдые абанхаар яла түлөөд, туймэрэй болоходо, Госстрахаа туймэрэй хойшолонгой мүнгэ абаад байхаһаа дээрэ юумэн үгы гэжэ эндэхи ажахын хүтэлбэрилэгшэд һанана хаш.

Ажахын хүтэлбэрилэгшэ бүхэн туймэрэй аюулһаа һэргылхэ талаар харюусалгатай хүнүүдые томилхо ёһотой гэжэ, үшөө дахин һануулая. Эдэ зониинь бэлэн болоһон хүдөө ажахын продукциин складуудай, техникын, тэдэниие туймэрэй аюулһаа һэргылхэ хүдэлмэриин түлөө хүсэд харюусаха ёһотой ха юм.

Ургаса хурьялгада ябаһан хүдэлмэришэд, колхозой гэшүүд, студентнүүд туймэрэй аюулһаа һэргылхэ тушаа хэшээл гараад, тусхай дэбтэртэ гараа табиха ёһотой.

Эбдэрхэй хүдөө ажахын техникэ, трактор хэрэглэжэ, түүдэг табижа болохогүй гэжэ үшөө дахин дабтаха дуран хүрэнэ.

Бэлдэһэн тэжээлээ бүрин бүтэнөөр байлгахын тула, туймэрэй аюулһаа һэргылхэ хэмжээнүүдые абахые хүн бүхэн оролдохо, эрмэлзэхэ ёһотой.

Т. ГУЛГЕНОВА,
Буряадай АССР-эй МВД-гэй туймэр сараха таһагай хүдэлмэрилэгшэ.

АРШААНАЙ ҮДЭРНУУД

Энэ зундаа Хойто-Голой аршаанда зон олоор сугларжа, хүл хүлгөөтэй, хүхюун бэйба.

Аршаан дээрэ хэншье сүлөө забгүй байдаг хадаа. Үглөөнһөө үдэшэ болотор ажал олдоод лэ байдаг шэнги юм. Багешуул наадажа, сэнгэжэ үдэрөо бараха, харин ехэшүүл аршаанда орохо, зариман ойро тойрон аяншалха, дархалхэ, түлеэ залһанай хойкоһоо ябаха, ном һудар уншажа, тэрхяашье үндылгэхэгүйл даа. Зарим нэгэн Шудхалайн аршаанда ошохоёо мори унаэгаа асаржа, эмээллэхэ гэхэ мэтэ.

Шудхалайн аршаан уухада һонин, амтатай юм. Хүнэй хотодо ехэ һайн. Урдань хүн тэндээ байгаад уудаг һаа, мүнөө болинхой. Юундэб гэхэдэ, байрагүй, газарынь шабартай, мори унса барихань бэрхэтэй. Тиимэһээл Хойто-Голһоо морёор ошожо, эсардаг зэншалтай болонхой. Аршаан тэрэ гэрые задалаад, горхонойнь баруун хажууда табяад, өөһэдыгөө алба хаагшадай амардаг гэр болгоо һаань, һураггүй һайн һэн даа. Тэзд хэн, ямар эмхи зургаан энэ ажал бэе дээрээ даажа абахаб? Миниий һанахада, энээниие ой модоной ажахынхид гү, али «Улаан-Аха» ба бэшэшье колхозууд хэжэ шадамаар ха.

Сэхьень хэлэхэдэ, Хойто-Голой аршаанда ерэгшэд хуушанайхяар газаа майхан соо байхаяа болижо, дулаан һаруул гэрнүүд соо байрлана.

Үшөө нэгэ һайн талань гэхэдэ, энэ зундаа тэндэ Л. Ж. Иванов, П. Н. Булатов гэгшэд мал адуулжа гараа. Тиигээд Л. Ж. Ивановой гэр бүлэ аршаан дээрэ ажаһуужа, үнеэдээ һаажа, тэндэхи зон һүөөр дутаагүй.

Хойто-Голнай байгаалиин хүшөө мүн. Тиимэһээ тэндэхи байгаалида ехэ нэрин нягтаар хандаха тухай аршаан дээрэ сугларһан хүн бүхэн батаар ойлгонхой. Гадна тэндэ ажалладаг П. Булатов Л. Иванов хоёршье энээн тухай олондо һануулна.

Гэршэ болгон, жэшээ дурдаһуу. Ой тайгын хэшэг болохо хэрмэ, булган, жэрхи эндэ яһала олон ааб даа. Зундаа аршаншадай байрын дүтэ шадар хэдэн жэрхинүүд, хэрмэд ходо ерэжэ, зониие, иленгаяа, эдиршүүлые ехээр баярлуулдаг байба.

Хэрбээ урдань аршаанда амарагшад тушаалдаһан лэ модо сабшадаг, нэрэ обогоо бэшэжэ, бээ «мүнхэлдэг» һаа, мүнөө болинхой. Харахада, аршаанай байшангуудай дүтэ шадархи модод бултадаа шахуу һиилэтэй, үнгэрүүлэн хэлээ һаа, бүхы Аха нютагаархин ба ерэһэн, ошоһон туристнууд нэрэ алдараа мүнхэлһэн байдаг һэн. Тэдэ мододой «шарһонуудынь» шарьяжа, «үйлалдажа», дабирхай гашуун «нёлбоно» гоожуулан, гунхылдажа һуудаг шэнгеэр үзэгдэгшэ бэлэй.

Аршаан дээрэ хэнтэйшье уулзахаш. Нэгэ нютагта ажаһуугаад, хэдэн жэлээр үзэлсэхэ, харалсахагүй аад, аршаан дээрэ гэнтэ уулзажа сошоодшье абаха саг байдаг ха юм. «Улаан-Аха» колхозой гэшүүн В. Ж. Будаев Альберт хүбүүнтээ, «Коммунизм» колхозой малша бүлэ С. У., Г. С. Бамбалаевтэй Бата-Мүнхэ, Бэлигтэ хүбүүдээрээ, Зүүн Холбоо гэжэ геологуудай тосхонһоо ерэһэн жолоошон А. А. Арзухаев Сэсэгма нүхэртээ, Зоригто хүжаахэнаар дорohсо бурьялан гаража байдаг юм. Хүлеэжэ байгаад, асарһан бүхы амһартануудаа дүүргэжэ, морондоо һайнаар ашаад, гэдэргээ бусахаш.

Хойто-Голой аршаан дээрэ ямар байра байдалтайб? Эндэмнай 60-аад онуудта баригдаһан набтар хара гэр бии. Гадна районой РСУ-гэй барихаһан һаруул ехэ байшан холоһоо ялагар салагараар харагдан байдаг. 3 ехэ таһелга соонь, веранда дээгүүр аршаанигад байрладаг. Пеэшэнүүдтэй. Энэ хабартаа Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой барилгашад тэндэ баһал өөһэдынгөө зоной амарха томо гэр бараа юм.

Аршаанай зүүн хажууда хөёр байратай барег һайн гэр баригдаһан аад, хүшагдангүй хаягдаһанһаа боложо, үжэжэ, үмхижэ хэбтэнэ. Ямар нэгэ арга шадалтай эмхи зургаан бүүнтээ, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозһоо партиин бэ ажалай ветеран Х. М. Галсанова, дайнай бэ ажалай ветеран С. П. Патархеев, ажалай ветеранууд Д. Г. Доржиева, П. Ж. Дамжаев болон бусад олон һонирхолтой ажалай намтартай нютагаархидтаяа уулзагдаа.

Мүн аяар холын Франциһаа ябаһан туристнуудтай уулзабабди. «Транссибирь-90» гэһэн совет-французэ экспедициин гэшүүдтэй уулзабабди. Бидэ элитэ француз аяншалагшэ Николас Ванья, Ален Бришье, Бенуа Марк-Ла- Рибьер гэгшэдһээ гадна совет талаһаа Эрхүү хотоһоо «Сталкер» гэжэ нэгэдэлэй түлөөлэгшэ Владимир Олегович Глазунов гэгшэд ябаа һэн. Тэдэниие газаршалан, тофалар хүбүүд Александр Шинкеев, Виктор Болхеев гэгшэд ябалсаа һэн. Энэ экспедициин маршрут хадаа иимэ юм: Зүүн-Саяанууд—Байгал далай—Ленэ мүрэн—Олёкминск хото—Ямэ гол—Хойто-Мүльһэтэ далай. Тэрэнь 1,5 жэл соо үргэлжэлэ юм.

— Манай нютагай газар дайда тэндэ ямараар үзэгдэбэ, харагдаба гээшэб?— гээд би асуугааб.

— Яһала үзэсхэлэнтэ гоё дайда байна. Бидэ ехэ һонирхон шэнжэлнэбди, кино буулганабди. Һонин аяншалга боложо байна,— гэжэ тэдэнэр мэдүүлээ һэн.

Холын айлшад аршаан дээрэ хоножо, аршаанда орожо бээ амаруулаад, саашаа аяншалгаяа үргэлжэлүүлээ һэн. Бидэнэй дунда француз хэлэ бага сага мэдэхэ нютагай агропромсоюз нэгэдэлэй ахамад экономист Елена Комендановна Урбаева ябажа, үгэеэ айлшадтаяа ойлгоһоһон байгаабди.

— Урдань аршаанда ерэхдээ, морёор хүргүүлэгшэ бэлэйбди. Харин мүнөө ашаанай машинаар даб гээд ерэшэхэш. Газаа мэйхан соо бэшэ, харин дулаан, һаруул гэр соо ехэл зохид даа. Үшөө зайн гал яларжа байхань гайхалтай юмэл!— гэжэ Ханда Максаровна энеэбхилээ һэн.

Ленинэй нэрэмжэтэ колхозойхид бишыхан мотоор асарһан, тэрээнһээ утаһа татажа, гэртээ зайн гал яларуулаад, городойхидол ялагер, салагар байгаа юм.

Хойто-Голой аршаан дээрэ зоной олоороо сугларха үедэ (июнь—июль) түбэй больницын нэгэ эмшэниие тэндэ баридаг һаань, ехэл һайн байха һэн хэ.

Хойто-Голоймнай аршаан Аха нютагай ёһотой шэмэглэл мүн. Саашадаа энэ байгаалиин хэшэгые яагаад, ямар янзаар ашаглаха тухайгаа хэлсэхэ, шиидхэхэ сагнай ерэбэ.

Вл. ГАЛСАНОВ,
журналист.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: намарай үзэгдэл.
М. СУТУРИНАЙ фото.

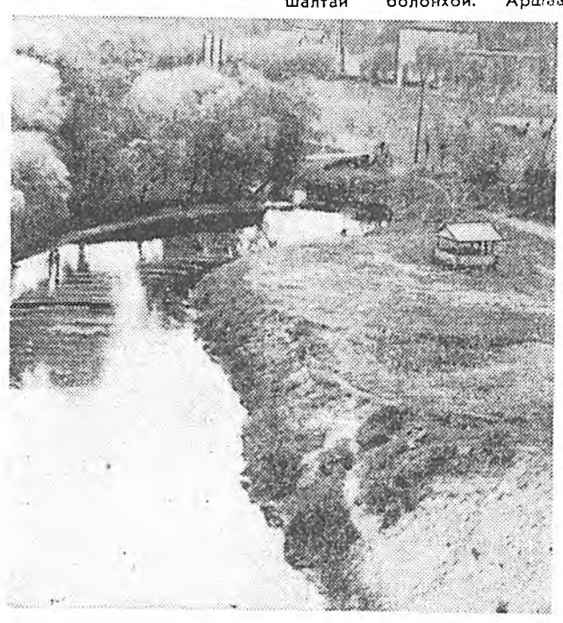

ХҮН БА байгаали

УНША һонирхо байхат

ТАМХИНША ЭЭРГЭ ҮСӨӨ

Һүүлэй 25 жэлэй ... 43 миллион америк... яа хаяа. Холбоото ... никотинтай ябуулһ... ашаар иимэ үрэ ... гэжэ «Нью-Йорк ... тэ бэшэнэ. Тэрэ ко... эдэбхитэдэй нэгэн... Кун гэдэг ороное ... рэтэр тамхинай ... бэрлэхэ зорилго ... на. «Хүнүүдэй тамхи... жалжа үбшэлөөд, ... дэ хэдэн мянгаарха ... ха ябадалые саашаа... арагамнай үгы»,— гэ... дүүлнэ.

Хэрбээ энэ тэмсэл... һуладаагүй һаань, ... лотор Америкэдэ сиг... ха хүн үгы болохо ... «Тамхинһаа гараха ... тай үе мүнөө тудал... гэһэн үрлатайгаар ... таймс» уншагшадта...

УДААН АЖАХ...

Японцууд дэлхэй ... удаан ажаһуудаг ... шолол. Японой Э... гаалгын болон Соц... галгын министерств... Тэдэнэй хэблэһэн ... 1989 ондо япон ... зэргээр 81,77, ... наһа зэлэһэн ба... 1987 ондо эдэ то... стаа 81,39, 75,61 ба...

Ороной мэргэжэлт... хоймноной ёһоор, ... лай үбшэнтэй үндэ... наһа бараха ушараа... лоной ашаар энэ ду... han болоно. Тишэ... ба наһажаал хүнүүд... лэб барайгар, овощ... гаһаар хооллоод ба... ниинь энээндэ мүн ... нэ. Эдэ продуктнуудт... дэ ямаршье муу хэ... рин яахын аргагүй ... досуудтай байна гэ... гууд тэмдэглэдэг.

ХАРШАН-АРСАЛА...

Индиин Гуджарат ... та хүниие эдидэг ... бии болоод, һүүлэй ... лэй турша соо 16 ... нэн, 140-ые шархату... на. Штадай Ой мод... хын министерствын ... шэдэй журналистнуд... сэһэнэй ёһоор эндэ ... саланай заповедник... үйтан болошоод, ... даже гарана. Алдаа... тад замдань дайрал... до добтолно.

АЮУЛТАЙ АЛ...

Али олон ном соо ... бишыхан алдуунуд ... шьегүй гээшэ ааб даа. Францийн «Ларусс» ... лэл 180 мянган хэ... han «Бага Ларусс» ... варяа наймаалахяа ... шидхэбэри ababa.

Ушарынь гэхэдэ, ... үгтэнэн таблица соо ... скэ жаахан алдуу ... бэедэ ямаршье хоро... тоологдоhон нарха... нүүд соо хорото, хүн... нааршье эдеэ һаа, ... далтай нархяагүйд ... han байгаа бшуу.

Наймаанһаа тус ... жа урдиһэн уншагша... гүүдһээ уламжалан ... зобоhон хэблэл тэд... маанһаа болоулаад, ... жа абаһан хүнүүдые ... муудаа магазинда ... саагыт гэжэ гүйһан ... на «Ларусс» бусаа... дан абагшадта алд... haатай номуудые ор... хэбди гээд найдуулна...

НАРАНАЙ САМО...

Американец Эрик Р... дэг нэгэ һууритай ... роо Аризон штаһаа ... рэтэрхи 214 километ... час соо ниидэбэ. ... граммшье тулиш ... Туршалга гаража ба... аппарат гансал Нара... лишэ абадаг.

Электрическэ двигат... наранһаа хүдэлдэг ба... тэй энэ самоледые 33... американец инженер ... тэй эсэгэтэеэ хамта ... гоо 4 жэл соо суглуу... на.

Тэдэнэр хүнгэн аад, ... нартай түмэрнүүдые ... ородоол 87,8 килог... нүүртэй самолет бүтэ... ран тээшэ тэгүүлэгш... нэрлэдэдэһэн самоледо... метр. Далинуудынь ... 16 метр, дундуур ... часай 64 километр бо...

(«Советская торгов... тэһээ абтаба).

(Газетымнай удаадахи ... мер сентябриин 14-д...

Редактор
Р. Б. ГАРМА...

Хайрата аба, үбгэ... Эсэгэ ороное хамг... Агууехэ дайнай ветер...

Тудуп Раднаевич ЗАНАЕВАЙ

наһа бараһан ушараа... Занаевада, тэрэнэй ... лэдэнь «Буряад үнэн»... дакциин хүдэлмэрэ... гүнзэгы шаналалаа ... нэ.

Сентябриин 16-да ... минай районой Ул... һууринда хүдеелэгдэ...

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай болон Россин Компартиин Түбэй шалгалтын комиссиин пленумүүд тухай, СССР-эй Верховно Советэй дүрбэдэхи сессиин, РСФСР-эй Верховно Советэй сессиин тоосоонууд, СССР-эй Президентын хандалга болон бусад материалнууд газетын нэгэдэхи хуудаһанда үгдэбэ.

Республика дотор тэжээл бэлэдхэлгын ябасые газетэ харуулна. «Хонхо дамаарияа саг соонь дуургаха хэрэгтэй»— Ивалгын районһоо Н. Дегтярёвой хэһэн корреспонденци иимэ гаршаг тай. «Мартын 8» колхоздо, «Сэлэнгэ»; «Пригородный» совхозуудта малаа тэжээлээр хангаха хэрэгнынь хүндэ байдалда ороод байна. Эдэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд хура бороон, үер гэхэ мэтээр бээ сагааруулхые оролдоно,— гээд автор бэшэнэ.— Гэбэшье саг соогоо тэжээл бэлэдхэлгээ эхилээ һаа, уһанда орууланг үйгөөр үбһээ хуряан абажа болохоор һэн.

Толгойнгоо хазайһан тээшэ» — П. Натаевай иимэ гаршаг тай корреспонденци номерой хоёрдохи хуудаһанда толилогдобо. 2-дохи ТЭЦ-эй барилга дээрэ ажал хүдэлмэри эгээл иимээр эмхидхэгдэнхэй гээд тэрэ бэшэнэ.

«Уригдаһан айлшан»— американ дуушан Вилли Токаревтой хөөрэлдөөгөө О. Линхобоева иигэжэ гаршаглаба.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Слово» гэһэн литературно-уран һайханай программа. 11.35—Аяншалагшадай клуб. 12.35—«Это было, было». 12.55—Баримтата фильмүүд. 13.30—Время. 14.10—Б. Чайковский. «Подросток» (15.00). 16.30—Автоградта болоhон спортын фестиваль. 16.50—Болдиной намар. Концертнэ программа. 17.20—РСФСР-эй телестудинууд. 18.15— Хү